

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

**FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA HISTORIE**

**STAROVĚKÝ EGYPT VE SVĚTLE VÝZKUMŮ
NAŠICH EGYPTOLOGŮ**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Radek Cinke

Specializace v pedagogice, obor Historie se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Jan Kumpera, CSc.

Plzeň 2019

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň, 22. dubna 2019

Radek Cinke

Děkuji vedoucímu práce Prof. PhDr. Janu Kumperovi, CSc. za podnětné rady, za odbornost a vstřícnost při zpracování bakalářské práce a v neposlední řadě za důvěru v mé schopnosti a zaujetí obsahem práce, které mě vždy motivovalo k další činnosti.

Obsah

1. ÚVOD	7
2. STRUČNÝ PŘEHLED HISTORIE EGYPTA DO KONCE VLÁDY 5. DYNASTIE	8
2.1. NEJSTARŠÍ DĚJINY	8
2.2. OBDOBÍ PŘED SJEDNOCENÍM STÁTU.....	8
2.3. SJEDNOCENÍ EGYPTA.....	9
2.4. OBDOBÍ STARÉ ŘÍŠE DO 5. DYNASTIE	10
3. ČESKÝ EGYPTOLOGICKÝ ÚSTAV	14
3.1. ZALOŽENÍ ČESKOSLOVENSKÉHO EGYPTOLOGICKÉHO ÚSTAVU V PRAZE A KÁHIŘE	14
3.2. POČÁTKY ČESKOSLOVENSKÉHO EGYPTOLOGICKÉHO ÚSTAVU	15
3.3. ČESKÝ EGYPTOLOGICKÝ ÚSTAV FILOZOFICKÉ FAKULTY UNIVERZITY KARLOVY ..	16
4. OSOBNOSTI ČESKOSLOVENSKÉ A ČESKÉ EGYPTOLOGIE.....	17
4.1. PROF. FRANTIŠEK LEXA	17
4.2. PROF. JAROSLAV ČERNÝ	17
4.3. PROF. ZBYNĚK ŽÁBA.....	18
4.4. FRANTIŠEK VÁHALA	19
4.5. PROF. PHDR. MIROSLAV VERNER, DRSC.....	19
4.6. DOC. PHDR. BŘETISLAV VACHALA, CSC.....	20
4.7. PROF. PHDR. LADISLAV BAREŠ, CSC.....	20
4.8. PROF. MGR. MIROSLAV BÁRTA, DR.....	21
4.9. DOC. MGR. JAROMÍR KREJČÍ, PH.D.....	21
4.10. DOC. PHDR. HANA VYMAZALOVÁ, PH.D.....	21
5. ABÚSÍR.....	22
5.1. ARCHEOLOGICKÉ VÝZKUMY V LETECH 1958 - 1998.....	22
5.1.1. <i>Ptahšepsova mastaba</i>	22
5.1.2. <i>Výzkumy hrobek královské rodiny a královny Chentkaus</i>	23
5.1.3. <i>Mastaba princezny Chekeretnebtj</i>	24
5.1.4. <i>Pyramidový komplex královny Chentauks</i>	24
5.1.5. <i>Výzkum pyramidového komplexu faraona Raneferefa</i>	25

6. ARCHEOLOGICKÉ VÝZKUMY V LETECH 1998-2018	28
6.1. HROBKA KNĚZE IUFAA	28
6.1.1. Výzkum nápisů z pohřební komory kněze Iufaa	29
6.2. HROBKA GENERÁLA MENECHIBNEKONA	30
6.3. REVOLUCE V EGYPTĚ V ROCE 2011 A PŘÍPRAVA NA DALŠÍ VÝZKUMY	31
6.4. VÝZKUM HROBOVÉHO KOMPLEXU PRINCEZNY ŠERETNEBTEJ	32
6.5. VÝZKUMY ŠACHTOVÝCH HROBEK V LETECH 2013-2015.....	33
6.5.1. Hrobka Šepseskafancha.....	33
6.5.2. Anonymní hrobka AS 54	33
6.6. VÝZKUM KRÁLOVSKÉHO POHŘEBIŠTĚ V LETECH 2014-2018.....	34
6.7. HROBKA KAIRESE - DŮVĚRNÍKA FARAONA	35
7. NAHLÉDNUTÍ DO ZÁKULISÍ VÝZKUMŮ EGYPTOLOGŮ V MINULOSTI I SOUČASNOSTI.....	36
8. ZÁVĚR.....	39
RESUMÉ.....	40
SEZNAM PRAMENŮ A ODBORNÉ LITERATURY	41
PŘÍLOHY	44

Seznam zkratk

ČEgÚ FF UK	Český egyptologický ústav Filozofické fakulty Univerzity Karlovy
ČSR	Československá republika
FF UK	Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
NASA	Národní úřad pro letectví a kosmonautiku
OSN	Organizace spojených národů
UNESCO	Organizace OSN pro vzdělávání, vědu a kulturu

1. Úvod

Cílem této práce je popsání významných nálezů učiněných našimi egyptology v lokalitě Abúsír, v místě archeologické koncese Českého egyptologického ústavu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy (ČEgÚ FF UK). Ve druhé části práce se věnuji stručnému přehledu historie Egypta až po období vlády 5. dynastie. Třetí část je zaměřena na založení Československého egyptologického ústavu v Praze a Káhiře, jehož název byl po rozdělení Československa upraven na současný Český egyptologický ústav Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Navazující čtvrtá část obsahuje chronologický soupis hlavních představitelů československé a české egyptologie od jejího vzniku do současnosti. Hlavní, pátá a šestá část mé práce je věnovaná lokalitě Abúsír a popisu nejvýznamnějších nálezů v letech 1958–2018. V sedmé části je nahlédnutí do zákulisí výzkumů našich egyptologů. Závěrem se zamýšlím nad dalšími možnostmi a směřováním výzkumů v oblasti Abúsíru.

Prvním podnětem mého trvalého, dlouhodobého zájmu o Egypt, jeho historii a památky, byla bezesporu kniha Vojtěcha Zamarovského: *Jejich veličenstva pyramidy, ze které si dovolím na úvod citovat: „Krátce po startu z Káhiry, spatříme pod sebou znovu pyramidy u Gízy, těm tedy patří náš poslední pohled. Stojí tam nehnutě jako před čtyřmi tisíciletími, majestátní i po své proměně v atrakci pro turisty, obrovské i z výšky, ze které se zdá všechno malé, a budou tam stát věky. Když už nebude žít nikdo z těch tří miliard lidí, které žijí nyní na naší planetě, když už nebudou žít ani děti jejich dětí, když uplyne víc let od počátku našeho letopočtu, než jich od dob jejich stavby uplynulo do jeho počátku...Skorem bychom chtěli říct – věčně.“*¹ Tuto, dnes již legendární knihu Vojtěcha Zamarovského, která byla vydaná v roce 1975, jsem si přečetl v deseti letech. Další byla kniha Břetislava Vachaly: *77 Zajímavostí ze starého Egypta*, ve které autor přesvědčil čtenáře, včetně mne, že je Egypt kouzelnou zemí na Nilu.² Poté následovaly převážně články a knihy pana profesora Miroslava Vernera a tím bylo o mém dlouholetém zájmu o Egypt rozhodnuto. Trvalo dalších téměř třicet let, než jsem s rodinou památky Egypta poprvé a pak ještě opakovaně navštívil. Skutečnost byla ještě barvitější než představy, a proto bych rád ve své práci přiblížil objevování historie Egypta i ostatním. Vždyť Egypt, díky své předlouhé historii, může přinášet odpovědi i na mnohé otázky naší současnosti.

¹ ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Jejich veličenstva pyramidy*. Praha: Českosl. spisovatel, 1975, str. 383-384.

² VACHALA, Břetislav. *77 zajímavostí ze starého Egypta*. Praha: Albatros, 1989, str. 5.

2. Stručný přehled historie Egypta do konce vlády 5. dynastie

2.1. Nejstarší dějiny

Nejstarší nálezy z doby kamenné se nacházejí zejména v oblasti Západní pouště a v Núbii. Nejstarší nálezy různých pazourkových úštěpů a čepelí doplnil v roce 1994 nález nejstaršího hrobu ze střední doby kamenné z oblasti Dendery. V období před přibližně 22 000 lety začíná docházet v oblasti Egypta k ubývání srážek a lidské skupiny se začínají pozvolna stahovat do údolí řeky Nil. Četné archeologické nálezy stop po zemědělství (kolem roku 12 000 př. n. l.), jako například mlecí kameny z lokality Kóm Ombo, nebo různé pazourkové čepelky, které byly vkládány do dřevěných srpů, dokládají postupné usazování obyvatelstva. Přestože i nadále docházelo ke střídání vlhčích i sušších období, neolitická sídliště se rozrůstají a nálezy z oblasti Nabta (období kolem roku 7000 př. n. l.) již potvrzují osídlení sídlišť po velkou část roku, rozvíjející se zemědělskou výrobu i chov domestikovaných zvířat. V období 6000–5000 př. n. l. se zemědělství v oblasti stává usedlým a přijímá i vlivy ze sousedních oblastí (zejména z Předního východu). V sídlištích je pěstován ječmen, oves, pšenice a len. Chovány jsou zejména kozy, jídelníček doplňuje rybolov a lov. Náboženské představy a organizaci společnosti dokládají i nálezy megalitických staveb. Mezi nejvýznamnější neolitické lokality v Egyptě patří Merimda Bení Saláma, nacházející se přibližně 40 km severozápadně od Káhiry, nebo oáza Fajjúm v Dolním Egyptě. Z těchto lokalit již máme doloženy oválné domy, částečně zahloubené pod úroveň terénu, první nálezy sošek z pálené hlíny i nálezy výrobků z kostí, slonoviny a mušlí.³

Zajímavé jsou rovněž poznatky o pohřebních zvyklostech. Zemřelí byli pohřbíváni ve skrčené poloze, zabaleni do zvířecí kůže, nebo rohože uprostřed sídlišť. Neodpovězenou otázkou do současnosti zůstává téměř absolutní absence mužských hrobů.⁴

2.2. Období před sjednocením státu

Pro období 4400–3700 př. n. l. se v Horním Egyptě utváří v oblasti El Badáří tzv. badárská kultura. U této kultury je důležité zmínit například to, že se pohřebiště již nacházejí stranou sídlišť, pohřbívána jsou i zvířata (šakali, ovce, krávy). Tento zvyk je odborníky považován za počátky pozdějších náboženských zvyků a utváření božstev.⁵

³ BAREŠ, Ladislav, Rudolf VESELÝ a Eduard GOMBÁR. *Dějiny Egypta*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009, ISBN 978-80-7106-971-3, str. 13-17.

⁴ Tamtéž, str. 16.

⁵ Tamtéž, str. 18.

K dalším významným předdynastickým kulturám v Egyptě můžeme řadit i kulturu amratskou (v oblasti el-Amra nedaleko Abydu), nagádkou a mádkou. Tyto kultury již vytvářejí první města (Hierankopolis, Nagádu), prohlubuje se specializace řemesel, jsou získávány důležité suroviny (tyrkys, zlato, měď). Postupně dochází i k ovládnutí obchodních cest do pouště i na Sinaj. Dopravním prostředkem není velbloud, ale osel. Zemědělci pěstují nové plodiny a pokoušejí se o první zavlažovací systémy pro svá pole. Lidé se naučili v údolí Nilu využívat ve svůj prospěch pravidelné záplavy přinášející úrodné bahno. Řemeslníci dokáží vyrábět i luxusní předměty – nádoby, šperky, charakteristické kosmetické palety se zvířecí symbolikou. Mrtví jsou poprvé pohřbíváni v rakvích. Objevují se první bohatě vybavené hrobky. Území celého Egypta (od Středozemního moře až po Asuán v Horním Egyptě) je na prahu sjednocení.⁶

2.3. Sjednocení Egypta

Kolem roku 3100 př. n. l. dochází k sjednocení Horního a Dolního Egypta pod faeonem Menim (někdy je označován i jménem Ah, nebo Narmer). Nový stát je spravován ze dvou center a to z města Bílé zdi (později Mennofer nacházející se 30 km od současné Káhiry) a na jihu země z města Cenej (pravděpodobně v blízkosti Abydu). První dynastie vládnoucích panovníků zakladatelů trvá přibližně necelých 200 let. Pohřebištěm prvních vládců se stává Sakkára a oblast Abydu. Hlavním uctívaným božstvem je bůh Ptah. Vládnoucích dynastií pozná Egypt v budoucnu více než třicet. První a druhá dynastie však položila základy mocného státu a určila jeho další směřování. Z událostí vládnoucí druhé dynastie (cca 2930–2700 př. n. l.) nejsou ani tak zásadní jména panovníků, ale to, že došlo ke stabilizaci chodu státu, jeho správy, rozdělení do územních celků (krajů – nomů).⁷ V takto organizovaném území již bylo snazší vybírat daně, bylo možné rozšířit státní aparát, zvolit ochranné symboly pro Horní Egypt supici Nechbet a Dolní Egypt kobru Vadžet.⁸ Země je centralizována, rozvíjí se stavba monumentální architektury. V umění jsou volena zobrazení, symbolika a styl, který předvídá počátek slavného období dějin – Staré říše.

⁶ BAREŠ, Ladislav, Rudolf VESELÝ a Eduard GOMBÁR. *Dějiny Egypta*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009, ISBN 978-80-7106-971-3, str. 21-22.

⁷ VERNER, Miroslav, Ladislav BAREŠ a Břetislav VACHALA. *Encyklopedie starověkého Egypta*. Praha: Libri, 2007, ISBN 978-80-7277-306-0, str. 13-28.

⁸ BAREŠ, Ladislav, Rudolf VESELÝ a Eduard GOMBÁR. *Dějiny Egypta*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009, ISBN 978-80-7106-971-3, str. 28.

2.4. Období Staré říše do 5. dynastie

Období Staré říše cca 2700–2180 př. n. l. patří plným právem k jednomu z vrcholných období dějin starověkého Egypta. Prvním vládcem významné 3. panovnické dynastie byl faraon Sanacht, který vládl Egyptu 28 let.⁹

Nástupcem faraona Sanachta se stal faraon Necerichet, který je více znám pod jménem Džoser.¹⁰ Tento faraon, nejenže vládl 29 let,¹¹ ale byl prvním, komu geniální stavitel Imhotep¹² vystavěl hrobku v podobě stupňovité pyramidy o výšce 60 metrů. Kromě pyramidy je v tomto rozsáhlém pyramidovém komplexu v Sakkáře o rozměrech 545 x 278 metrů¹³ i mnoho kultovních staveb (sloupové síně, kaple, rituální nádvoří k absolvování posvátného běhu při svátku sed,¹⁴ je zde i socha faraona Džosera umístěná v serdábu¹⁵). Spojením moci faraona Džosera a geniality Imhotepa byl položen základ budování rozsáhlých pyramidových komplexů v Egyptě. Džoserovi nástupci ve třetí dynastii (Sechemchet, Chaba a Hunej)¹⁶ již zůstali v Džoserově stínu.

Pravděpodobně syn posledního vládce třetí dynastie Huneje, Snofru založil zřejmě nejslavnější dynastii starověkého Egypta – dynastii čtvrtou, která vládla Egyptu v letech 2630–2510 př. n. l. Snofru je považován za největšího stavebníka mezi faraony. Během svojí 29 let trvající vlády nechal vystavět pyramidy v Médúmu a Dahšuru. Na důkaz své moci přikázal stavět i několik menších pyramid na území celého Egypta, například v oáze Fajjúm, v Abydu, na Elefantině v Horním Egyptě aj. Jako panovník upevnil Snofru svoji moc výboji do Núbie. Nařídil cesty za získáním cenných surovin do Západní pouště a na Sinaj. Kvalitní dřevo, zejména z cedrů, získával obchodem s oblastí Levanty.¹⁷

⁹ VERNER, Miroslav, Ladislav BAREŠ a Břetislav VACHALA. *Encyklopedie starověkého Egypta*. Praha: Libri, 2007, ISBN 978-80-7277-306-0, str. 516-517.

¹⁰ BAREŠ, Ladislav, Rudolf VESELÝ a Eduard GOMBÁR. *Dějiny Egypta*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009, ISBN 978-80-7106-971-3, str. 30.

¹¹ VERNER, Miroslav, Ladislav BAREŠ a Břetislav VACHALA. *Encyklopedie starověkého Egypta*. Praha: Libri, 2007, ISBN 978-80-7277-306-0, str. 517.

¹² Imhotep - pravděpodobně syn faraona Džosera, byl architektem, knězem i lékařem. V dalších obdobích egyptských dějin byl považován za boha. Desítky let je prozatím marně hledána zejména v oblasti Sakkáry jeho hrobka (pozn. autor).

¹³ BAREŠ, Ladislav, Rudolf VESELÝ a Eduard GOMBÁR. *Dějiny Egypta*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009, ISBN 978-80-7106-971-3, str. 30.

¹⁴ Sed - označení rituálního běhu faraona po vymezeném posvátném okrsku, kterým měl potvrdit schopnost vládnout (pozn. autor).

¹⁵ Serdáb - uzavřená místnost v podobě malé kaple, ze které vyhlíží malým průzorem socha (sochy) panovníka, nebo majitele hrobky (pozn. autor).

¹⁶ VERNER, Miroslav, Ladislav BAREŠ a Břetislav VACHALA. *Encyklopedie starověkého Egypta*. Praha: Libri, 2007, ISBN 978-80-7277-306-0, str. 517.

¹⁷ Tamtéž, str. 517.

Na vládu faraona Snofrua, označovaného za největšího stavitele pyramid, navázal vládou jeho syn Chufu, který vládl Egyptu 25 let.¹⁸ Chufu (řecky Cheops), byl historikem Hérodotem označován krutovládce.¹⁹ Egyptologické poznatky přisuzují Chufuovi zásluhy o centralizaci státu, ovládnutí části Núbie a Sinaje. Nejvíce je však znám založením nového pyramidového pole u Gízy, nedaleko Káhiry. V Gíze nechal vystavět největší pyramidu v Egyptě, kterou již starověký svět označoval za div světa. Tato pyramida byla nazývána již ve starověkém Egyptě „Chufu je na obzoru.“²⁰ Celý impozantní komplex této pyramidy vystavěl (byl jejím architektem) vezír Hemiunu (snad faraonův synovec).²¹ Jak bývá někdy osud spletitý, je možné sledovat i na dochovaných vyobrazeních velkého faraona a jeho vezíra. Zatímco originál více jak 1,5 metru vysoké sochy vezíra Hemiuna můžeme obdivovat v muzeu v Hilsesheimu v Německu,²² podoba faraona Chufua nebyla dlouho známa. Až archeologická expedice Flinderse Petrieho v oblasti Abydu v roce 1903 našla dodnes jedinou známou sochu zpodobňující tohoto faraona. Tato 7 cm vysoká socha ze slonoviny²³ je dodnes velice ceněným exponátem Egyptologického muzea v Káhiře.²⁴

Velká pyramida v Gíze se tak stala symbolem a na dlouhou dobu i nejvyšší stavbou světa. Pyramidy v Gíze obdivoval již antický svět. Jedním z prvních Čechů, který pyramidy spatřil a spolehlivě o tom učinil záznam, byl Kryštof Harant z Polžic a Bezdruzic (1564–1621) ve svém díle: *Cesta z království českého do Benátek, odtud po moři do země Svaté*. V knize, která vyšla tiskem v roce 1608, Kryštof Harant popisuje v kapitole *Velké město Kairo* plavbu po řece Nil takto: „*Po západu slunce přistála naše loď u jedné vsi, ale lidé zůstali ze strachu na lodi, aby je Arabové, nebo Egyptané nepřepadli. Slyšeli jsme totiž, že ti lupiči se dovedou přikrást k lodi i pod vodou, zlézt ji a ukradnout, co se dá. Byl však klid.*“²⁵ Kryštof Harant pokračuje v textu vyprávěním o požitelnosti vody z Nilu a k cestě a konkrétní zmínce o pyramidách se ve vyprávění vrací „*Když jsme zase vypluli*

¹⁸ VERNER, Miroslav, Ladislav BAREŠ a Břetislav VACHALA. *Encyklopedie starověkého Egypta*. Praha: Libri, 2007, ISBN 978-80-7277-306-0, str. 229.

¹⁹ BAREŠ, Ladislav, Rudolf VESELÝ a Eduard GOMBÁR. *Dějiny Egypta*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009, ISBN 978-80-7106-971-3, str. 34.

²⁰ VERNER, Miroslav. *Pyramidy: tajemství minulosti*. Ilustrovala Jolana MALÁTKOVÁ. Praha: Academia, 1997, ISBN 80-200-0583-8, str. 181.

²¹ BAREŠ, Ladislav, Rudolf VESELÝ a Eduard GOMBÁR. *Dějiny Egypta*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009, ISBN 978-80-7106-971-3, str. 34.

²² Socha vezíra Hemiuna je uložena v Roemer-und Pelizaeus museum v Hilsesheimu (pozn. autor).

²³ REEVES, C. N. *Starověký Egypt: kronika velkých objevů*. Praha: Academia, 2006. ISBN 80-200-1418-7, str. 120.

²⁴ Ještě na podzim 2016 byla tato soška součástí hlavní expozice muzea v Káhiře, jak jsem se osobně přesvědčil. V roce 2019/2020 se však chystá stěhování muzea z náměstí Tahrír do nové budovy nedaleko pyramid v Gíze. Rozdělení sbírek a jejich nová prezentace nebyla ještě v době vzniku této práce definitivně dořešena (pozn. autor).

²⁵ Kolektiv autorů. *Kdo byl kdo v našich dějinách do roku 1918*. 1. Prachatic: Nakladatelství Rovina, 1992. ISBN 80-900810-2-9, str. 94.

*a brzy potom uviděli na obzoru pyramidy, plavci padli na podlahu a modlili se.*²⁶ Velká pyramida faraona Chufua se tak stala pro svou monumentálnost vzorem inspirace nejen pro cestovatele do Egypta v daleké budoucnosti od jejího dostavění, ale i pro další nástupce Chufua na faraonském trůnu. Po Chufuově smrti nastoupil vládu faraon Radzedef. Radzedef byl v minulosti obviňován, že se zmocnil trůnu neprávem (Chufu měl staršího syna Kauaba). Moderní výzkumy však potvrdily, že Kauab zemřel předčasně. Po krátké Radzedefově vládě se ujal trůnu Rachef (řecky Chefrén).²⁷ Tento panovník nechal vystavět na pyramidovém poli v Gíze u Káhiry druhou největší pyramidu světa. Velice hodnotný je jeho dobře zachovaný údolní chrám, ve kterém byly v roce 1860 slavným archeologem Augustem Mariettem nalezeny sochy tohoto panovníka. Mariette si ve svém archeologickém deníku poznamenal: *„Soch je sedm co do počtu a všechny představují krále Chefrena. Pět z nich je poškozených, ale dvě zbývající jsou celé a jedna z nich se dochovala v tak dokonalém stavu, že by se mohlo zdát, že teprve včera vyšla ze sochařových rukou.*²⁸

Tato nádherná Rachefova socha je dodnes klenotem muzea v Káhiře. Na Gízském pyramidovém poli zůstává na svém místě ještě jedna pravděpodobná Rachefova podoba, a to tvář Sfingy. Tato 73,5 metrů dlouhá a 20 metrů vysoká socha dodnes vyvolává diskusi, zda opravdu Rachefa představuje.

Posledním významným vládcem čtvrté dynastie byl faraon Menkaure (řecky Mykerinos).²⁹ Menkaure nechal vystavět během své vlády též pyramidu v Gíze, která je známá z nepřeborných fotografií tria Gízských pyramid jako ta nejmenší. Méně se již ví, že v roce 1838 byl v této pyramidě nalezen nádherný panovníkův sarkofág. Tento artefakt měla do Velké Británie přepravit loď Beatrice, tato loď však ztroskotala u břehů Malty a i se sarkofágem se potopila. Zde čeká na svoje vyzdvižení, bude-li to technicky reálné, dodnes.³⁰ Větší štěstí měl významný nález z Menkauerova údolního chrámu z roku 1908, kdy zde americký archeolog George Andrew Reisner našel panovníkovy výborně zachované sochy. Dnes jsou tyto skulptury uloženy z části v Egyptologickém muzeu v Káhiře

²⁶ HARANT Z POLŽIC A BEZDRUŽIC, Kryštof, KOŽÍK, František, ed. Cesta Kryštofa Haranta z Polžic a z Bezdružic a na Pecce z království Českého do Benátek, odtud do země Svaté, země Judské a dále do Egypta, a potom na horu Oreb, Sinai a sv. Kateřiny v pusté Arábii. Praha: Panorama, 1988, str. 114-115.

²⁷ VERNER, Miroslav, Ladislav BAREŠ a Břetislav VACHALA. *Encyklopedie starověkého Egypta*. Praha: Libri, 2007, ISBN 978-80-7277-306-0, str. 397.

²⁸ REEVES, C. N. *Starověký Egypt: kronika velkých objevů*. Praha: Academia, 2006. ISBN 80-200-1418-7, str. 54.

²⁹ VERNER, Miroslav, Ladislav BAREŠ a Břetislav VACHALA. *Encyklopedie starověkého Egypta*. Praha: Libri, 2007, ISBN 978-80-7277-306-0, str. 302, 430

³⁰ VERNER, Miroslav. *Pyramidy: tajemství minulosti*. Ilustrovala Jolana MALÁTKOVÁ. Praha: Academia, 1997, ISBN 80-200-0583-8, str. 226.

a v Muzeu krásných umění v Bostonu.³¹ Menkauerem se téměř uzavřelo období významné 4. panovnické dynastie. Posledním panovníkem 5. dynastie, byť krátce vládnoucím byl Šepseskaf.³² V Egyptě nastoupila k vládě nová dynastie, o které se ve své práci budu především zmiňovat, neboť pohřebiště, chrámy i paláce králů, jejich rodin i dvora ležely v Abúsíru, v místě archeologické koncese Českého egyptologického ústavu.

Nástup nové panovnické dynastie, pro naši egyptologii důležité dynastie páté, obestírá dodnes rouška tajemství. Náš přední egyptolog Doc. Mgr. Jaromír Krejčí, Ph.D. předpokládá na předělu vlády mezi dynastiemi soubor dvou zneprátelených větví královského rodu po předčasné smrti syna faraona Menkauera, Chuenreje.³³ Prof. PhDr. Miroslav Verner, DrSc., který se historií 5. říše dlouhodobě zabývá, zase odkazuje počátky dynastie ke zmínce v papyru Westcar.³⁴ V papyru³⁵, jehož děj se odehrává na dvoře faraona Chufua, se k počátkům nové dynastie píše: „*Faraon požádal mudrce Džediho, aby mu prozradil něco o budoucnosti. Džedi ho velmi zarmoutil: „... po Chufuovi převezme vládu jeho syn, pak ještě syn jeho syna, ale potom nastoupí nový královský rod, který vzejde ze spojení slunečního boha Rea s pozemskou ženou.*“³⁶ Ať již byl počátek této dynastie před více jak 4500 lety jakýkoli, ujala se nová dynastie vlády až kolem roku 2510 př. n. l. Faraoni Vesserka – Sahure – Neferirkare – Raneferef – Šepseskare – Niuserre – Menkauhor – Džedkare a Venis přenesli svoji nekropoli do Abúsíru, nedaleko Sakkáry, prosadili nový náboženský směr boha Rea.³⁷ Jak uvedl dlouholetý ředitel Československého a později Českého egyptologického ústavu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy (dále jen Český egyptologický ústav FF UK) Miroslav Verner, stali se Slunečními králi. Životem těchto panovníků, jejich rodinami, úředníky, kněžími a vezíry se již 60 let na světové úrovni zabývá Český egyptologický ústav FF UK. O jeho nejúspěšnějších objevech a poznatcích pojednají další kapitoly této práce.

³¹ REEVES, C. N. *Starověký Egypt: kronika velkých objevů*. Praha: Academia, 2006. ISBN 80-200-1418-7, str. 132, 133.

³² KREJČÍ, Jaromír. *Egypt v době stavitelů pyramid*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2011, ISBN 978-80-7308-386-1, str. 42.

³³ Tamtéž, str. 42.

³⁴ VERNER, Miroslav, Ladislav BAREŠ a Břetislav VACHALA. *Encyklopedie starověkého Egypta*. Praha: Libri, 2007, ISBN 978-80-7277-306-0, str. 375.

³⁵ Papyrus Westcar, nazývaný také Chufu a divotvorci je uložen v Berlínském muzeu pod č. 3033 (pozn. autor)

³⁶ VERNER, Miroslav. *Egyptská detektivka s otevřeným koncem. Vesmír 2015/10*, 1. 10. 2015, Praha, 2015, ISSN 1214-4029, str. 94.

³⁷ VERNER, Miroslav, Ladislav BAREŠ a Břetislav VACHALA. *Encyklopedie starověkého Egypta*. Praha: Libri, 2007, ISBN 978-80-7277-306-0, str. 517.

3. Český egyptologický ústav

3.1. Založení Československého egyptologického ústavu v Praze a Káhiře

V roce 1956 proběhla v Egyptě revoluce, změna režimu i orientace země směrem k socialismu.³⁸ Změněné politické situace tak mohla využít skupina egyptologů kolem profesora Františka Lexy, který již před druhou světovou válkou na Karlově univerzitě zahájil v roce 1919 přednášky o egyptologii. Františku Lexovi se i díky spolupráci se svým velice schopným studentem Jaroslavem Černým podařilo na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy založit v roce 1925 egyptologický seminář.³⁹ Po II. světové válce, kdy v roce 1947 zůstal Lexův žák Jaroslav Černý trvale v zahraničí, byl profesoru Františku Lexovi velkou oporou jeho žák Zbyněk Žába. Když se již zdálo, že je pro egyptologii v naší zemi po roce 1948 velice nepříhodné období, nastala pro naše vědce výše uvedenou zásadní změnou politických poměrů v Egyptě nová šance a to podílet se na výzkumech přímo v Egyptě. Československo se totiž v roce 1956 v době války o Suezský průplav stalo na pokyn Sovětského svazu významným dodavatelem zbraní pro Egypt.⁴⁰ Těmto zbrojním kontraktům již v květnu 1956 předcházela návštěva československé delegace v Egyptě, která zde uzavřela dohodu o kulturní spolupráci mezi oběma zeměmi. Součástí československé delegace byli i egyptologové František Lexa a Zbyněk Žába. Na jednáních bylo mimo jiné dohodnuto i zřízení Československého egyptologického ústavu s pracovišti v Praze a Káhiře. Egyptská strana projevila přání, aby se naši vědci podíleli na záchraně starověkých památek, v souvislosti s přípravou stavby velké Asuánské přehrady.⁴¹ Poslední žijící pamětník doby počátků ústavu, profesor Miroslav Verner (žák Zbyňka Žáby) vzpomíná: „... *znění textu týkajícího se budoucího egyptologického ústavu, které Zbyněk Žába připravil, nepostrádalo politickou argumentaci. V poměrech komunistického Československa poloviny padesátých let to ani jinak nebylo možné, pokud měl být návrh schválen. Zajímavým argumentem bylo využití určitého vakua, k němuž v Egyptě po válce o Suezský kanál došlo po uzavření britských a francouzských archeologických výzkumů. Zřízením ústavu mělo Čes-*

³⁸ BAREŠ, Ladislav, Rudolf VESELÝ a Eduard GOMBÁR. *Dějiny Egypta*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009, ISBN 978-80-7106-971-3, str. 547-562.

³⁹ VERNER, Miroslav. *Objevování starého Egypta: půlstoletí českých egyptologických výzkumů ve stínu pyramid*. Praha: Paseka, 2008, ISBN 978-80-7185-896-6, str. 23.

⁴⁰ BAREŠ, Ladislav, Rudolf VESELÝ a Eduard GOMBÁR. *Dějiny Egypta*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009, ISBN 978-80-7106-971-3, str. 578-548.

⁴¹ VERNER, Miroslav. *Objevování starého Egypta: půlstoletí českých egyptologických výzkumů ve stínu pyramid*. Praha: Paseka, 2008, ISBN 978-80-7185-896-6, str. 25.

*koslovensko získat možnost zahájit v Egyptě vlastní archeologické výzkumy.*⁴² Československý egyptologický ústav v Praze a Káhiře (dále v textu jen Československý egyptologický ústav) tak byl rozhodnutím ministra školství a kultury definitivně založen 1. října 1958. Dne 20. května 1959 pak zahájil Československý egyptologický ústav pod vedením Zbyňka Žáby svoji činnost v Káhiře.

3.2. Počátky Československého egyptologického ústavu

Po revoluci v Egyptě v roce 1952 se začal Egypt měnit. Demograficky prudkým nárůstem obyvatelstva, který pokračuje téměř nekontrolovaně dodnes, ale i hospodářsky. Před novým vládnoucím režimem vyvstal úkol zajistit zemi dostatek elektrické energie. V roce 1953 bylo rozhodnuto vystavět v Asuánu obří přehradu.⁴³

Tato stavba nenesla jen klady, ale i zápory v podobě přesídlení řady původních vesnic v Núbii do jiných oblastí a tím i jejich vykořenění. Dalším obrovským problémem bylo, že se v oblasti, která měla být zatopena, nacházela řada starověkých památek, kterým hrozila zkáza. Egypt brzo poznal, že sám na záchranu tohoto kulturního dědictví nestačí. Proto požádala vláda Egypta 6. 4. 1959 organizaci UNESCO o mezinárodní pomoc. Do této pomoci se zapojily desítky zemí světa včetně Československa. Vláda ČSR rozhodla v roce 1960 o vyslání pracovníků nového egyptologického ústavu na záchranné práce do Núbie. Náš egyptologický tým měl za úkol při celkem sedmi expedicích v letech 1960-1964 dokumentovat pevnosti a osídlení v oblasti Táfa (45 km jižně od Asuánu) a Kertási (několik kilometrů od Táfy). Mimo tohoto záchranného průzkumu, zaměření a fotodokumentace, byl prováděn epigrafický průzkum nápisů a kreseb podél břehů Nilu. Ty nejcennější byly přeneseny, ostatní později zmizely pod hladinou jezera.⁴⁴

K tomuto nelehkému a mnohdy dobrodružnému výzkumu sloužil našemu týmu pod vedením Zbyňka Žáby důmyslně sestavený katamarán, který dostal jméno Sadík en-Núba (Přítel Núbie).⁴⁵ Tato plovoucí základna⁴⁶ měla za úkol přemísťovat expedici po Nilu v délce 67 kilometrů. Díky nízkému ponoru katamaránu bylo možné bezpečnější a praktič-

⁴² VERNER, Miroslav. *Objevování starého Egypta: půlstoletí českých egyptologických výzkumů ve stínu pyramid*. Praha: Paseka, 2008, ISBN 978-80-7185-896-6, str. 26.

⁴³ Tamtéž, str. 34.

⁴⁴ Tamtéž, str. 44.

⁴⁵ Tamtéž, str. 67.

⁴⁶ Při mých rozhovorech v roce 2016 s posledním pamětníkem plaveb na katamaránu, profesorem Miroslavem Vernerem, přišlo téma rozhovoru i na další osud této lodi. Po ukončení prací po roce 1964 byl katamarán rozebrán. Díky fotodokumentaci a vzpomínkám se podařilo rekonstruovat podobu vnitřního vybavení kajuty plavidla na výstavě: Z Asuánu do Chartúmu v Křížové chodbě Karolina v Praze v roce 2015 (pozn. autor).

tější kotvení u břehů, kde byly nápisy nalezeny. Zároveň tak mohl být prováděn operativně i jejich výzkum. Za sedm výprav do Núbie, kdy byl Československý egyptologický ústav na počátku svojí existence, bylo objeveno a zdokumentováno celkem 243 skalních napsů. Ve většině šlo o nápisy egyptské, našly se ale i řecké, latinské, aramejské, merojské a koptské.⁴⁷ Nejstarší nalezený nápis pocházel již z 2. dynastie, a měl velkou historickou hodnotu, neboť dokládal, že autorita panovníka sahala již v těchto raných dobách až k jižním hranicím země. Náš ústav si díky své pracovitosti a pečlivému zpracování nálezů získal velký respekt. Pozdější dlouholetý ředitel ústavu profesor Miroslav Verner byl jako student účastníkem výpravy v roce 1964. Na výpravu vzpomíná: „*Pro nás studenty byla účast na výpravě do Núbie neocenitelnou zkušeností, která navždy ovlivnila náš vztah k této zemi a její krásné přírodě, Egyptu a jeho vzácným památkám, Egypťanům a zejména egyptologii, kterou jsme snad teprve až zde začali chápat ne jako své budoucí zaměstnání, ale poslání.*“⁴⁸

3.3. Český egyptologický ústav Filozofické fakulty Univerzity Karlovy

Po rozdělení Československa, ke kterému došlo k 1. 1. 1993, byl následně upraven i název ústavu na Český egyptologický ústav Filozofické fakulty Univerzity Karlovy (dále v textu jen Český egyptologický ústav). V současné době je největší vědeckou expedicí České republiky, která soustavně působí v zahraničí. V Egyptě získal Český egyptologický ústav dvě koncese a to pyramidové pole v Abúsíru a v Západní poušti oázu El-Héz. Dále má koncese na provádění výzkumů ve dvou lokalitách na území dnešního Súdánu, které se nalézají v 6. nilském kataraktu a v Usli.

⁴⁷ VERNER, Miroslav. Objevování starého Egypta: půlstoletí českých egyptologických výzkumů ve stínu pyramid. Praha: Paseka, 2008, ISBN 978-80-7185-896-6, str. 67, 74

⁴⁸ *Pražské egyptologické studie XIV/2015*, VERNER Miroslav, Několik vzpomínek na Núbii. Praha: Univerzita Karlova, 2015, ISSN 1214-3189, str. 49.

4. Osobnosti československé a české egyptologie

V současné době pracuje v Českém egyptologickém ústavu téměř 30 odborných pracovníků. Byly však doby, kdy ústav (zejména v době normalizace) bojoval doslova o přežití. To, že zůstal zachován a patří ke špičkovým světovým pracovištím, je zásluhou celých týmů jeho pracovníků. Z těchto týmů však je podle mne vhodné vyzdvihnout několik osobností, bez nichž by již v naší zemi byla egyptologie minulostí.

4.1. Prof. František Lexa

František Lexa se narodil 5. dubna 1876 v Pardubicích, v roce 1919 se stal docentem a v roce 1927 řádným profesorem egyptologie na Karlově Univerzitě v Praze. Se svým žákem Zbyňkem Žábou stál v roce 1958 u zrodu Československého egyptologického ústavu a stal se i jeho prvním ředitelem. Krátce po založení ústavu však František Lexa 13. 2. 1960 zemřel. Ve svém díle se profesor František Lexa věnoval zejména staroegyptské náboženské literatuře, napsal knihu o egyptském čarodějnictví. Ve svých pracích se zabýval i veřejným životem ve starověkém Egyptě.⁴⁹

4.2. Prof. Jaroslav Černý

Jaroslav Černý se narodil v Plzni 22. 8. 1898. Na Černého rodném domě v Jagellonské ulici je v současnosti umístěna pamětní deska. Po absolvování gymnázia v Plzni studoval od roku 1917 na Karlově Univerzitě u profesora Bedřicha Hrozného dějiny Předního východu. V roce 1919 se stal Jaroslav Černý žákem, tehdy na univerzitě začínajícího docenta Františka Lexy. Jaroslav Černý současně s Prahou studoval i v Berlíně problematiku novoegyptštiny.

Po promoci v roce 1922 však bohužel nenašel uplatnění v oboru, a proto přijal zaměstnání v Živnostenské bance v Praze. Na egyptologii Jaroslav Černý rozhodně nezanavřel a i díky tomu, že neztratil vazby s profesorem Františkem Lexou, získal od něj v roce 1925 doporučení k práci pro Francouzský ústav orientální archeologie v Káhiře. S tímto ústavem se zúčastňoval expedic do tzv. vesnice řemeslníků v Dér el-Medíně (nedaleko Údolí králů v západních Thébách). Zde si Jaroslav Černý získal mezinárodní renomé.

⁴⁹ BÁRTA, Miroslav. *Země pyramid a faraonů: starověký Egypt ve sbírkách Náprstkova muzea*. Vyd. 1. Praha: Národní muzeum, 1997. ISBN 80-7036-032-1, str. 9.

Po návratu z Káhiry přednášel v Praze v letech 1932 až 1939 problematiku novoegyptské gramatiky a hieratického písma. Období druhé světové války přečkal opět v Egyptě.⁵⁰

Po válce se již jen krátce vrátil v letech 1945–1946 do Prahy, ale pro nemožnost získat na univerzitě místo placeného egyptologa, opustil Jaroslav Černý Československo a v roce 1947 přijímá nabídku univerzity Oxford, stát se zde profesorem egyptologie. I v budoucnu se snažil být z Londýna našim egyptologům nápomocen, ať již radou při volbě Abúsíru jako skvělé volby pro Československou archeologickou koncesi, nebo pomocí při opatrování v socialistickém Československu těžko dostupné literatury. Před svojí smrtí 19. května 1970 odkázal v závěti svoji soukromou knihovnu Československému egyptologickému ústavu.⁵¹

V roce 2009 se po spletitých cestách vrátila do Prahy Černého korespondence. Již dlouhé roky knihovnu Jaroslava Černého vzorně vede PhDr. Jiřina Růžová. Ta také zpracovala životopis Jaroslava Černého, který byl knižně vydán v roce 2010 pod názvem: *Písař Místa pravdy*. Mimo jiné v něm uvádí: „*Byl to člověk, který mnohem víc rozdal, než dostal.*“⁵² S tímto hodnocením paní doktorky Jiřiny Růžové se i já ztotožňuji, neboť při 120. výročí jeho narození (22. 8. 2018) si na tohoto slavného rodáka z Plzně téměř nikdo z kulturní fronty nevzpomněl.

4.3. Prof. Zbyněk Žába

Zbyněk Žába se narodil zřejmě 19. června 1917 v Doubravici u Dvora Králové nad Labem (dodnes panují určité nepřesnosti vztahující se k Žábovu roku narození).⁵³ Již od doby studií projevoval Zbyněk Žába velké vlohy pro studium jazyků. Po znovuotevření vysokých škol po 2. světové válce studoval egyptologii u profesora Františka Lexy. V době studií se seznámil i spřátelil s profesorem Jaroslavem Černým. Po završení studií bylo jeho velkým přínosem, že se od roku 1956 podílel i přímo v Egyptě na přípravách zřízení našeho egyptologického ústavu. Po úmrtí profesora Františka Lexy, byl v roce 1960 jmenován ředitelem Československého egyptologického ústavu.⁵⁴ Byl to právě profesor Zbyněk Žá-

⁵⁰ BÁRTA, Miroslav. *Země pyramid a faraonů: starověký Egypt ve sbírkách Náprstkova muzea*. Vyd. 1. Praha: Národní muzeum, 1997. ISBN 80-7036-032-1, str. 9.

⁵¹ Tamtéž, str. 10.

⁵² RŮŽOVÁ, Jiřina. *Písař Místa pravdy: život egyptologa Jaroslava Černého* = [The scribe of the place of truth : the life of the Egyptologist Jaroslav Černý]. Vyd. 1. Praha: Libri ve spolupráci s Filozofickou fakultou Univerzity Karlovy, 2010. ISBN 978-80-7277-465-4, str. 118.

⁵³ Respektovaný zdroj informací Encyklopedie starověkého Egypta uvádí jako jediná rok narození 1918. Další prameny Pražské egyptologické studie a dále *Země pyramid a faraonů a Objevování země na Nilu* uvádějí shodně rok 1917. Přikláním se též k tomuto datu. (pozn. autor).

⁵⁴ *Pražské egyptologické studie XVIII/2017*, VACHALA Břetislav, Profesor Zbyněk Žába (1917 – 1971). Praha: Univerzita Karlova, 2017, ISSN 1214-3189, str. 8.

ba, kdo zahájil v roce 1960 archeologické práce na Československé koncesi v Abúsíru, konkrétně výzkumem mastaby vezíra Ptahšepsese. K jejímu průzkumu se jeho vědecký tým vrátil do Abúsíru po dokončení záchranných prací v Núbii. Uprostřed rozpracované práce, bohužel 15. srpna 1971 profesor Zbyněk Žába předčasně umírá. Do čela ústavu se na krátkou dobu dostává do roku 1974 František Váhala. Z nadějných egyptologů v Československu zůstal pouze Žábův žák Miroslav Verner.⁵⁵ Pro Miroslava Vernera i naši Egyptologii nastávají těžké roky.

4.4. František Váhala

František Váhala se narodil 29. ledna 1911 v obci Jičina. Po skončení druhé světové války studoval na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy u profesorů Františka Lexy, Jaroslava Černého a Zbyňka Žáby. Působil v letech 1964 – 1965 při záchranných výzkumech Československého egyptologického ústavu v Núbii, kde zejména dokumentoval nápisy a skalní kresby. V letech 1968–1974 byl členem expedic provádějících výzkum Ptahšepsesovy mastaby v Abúsíru. Od roku 1971 byl ředitelem Československého egyptologického ústavu, který vedl až do své smrti v roce 1974.⁵⁶

4.5. Prof. PhDr. Miroslav Verner, DrSc.

Miroslav Verner se narodil 31. 10. 1941 v Brně. Na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze vystudoval v letech 1960–1965 egyptologii a prehistorii. Do Egypta jel na výzkumy poprvé jako student profesora Zbyňka Žáby již v roce 1964, kdy se účastnil expedice UNESCO v Núbii.

Miroslav Verner vedl výzkumy v Abúsíru již od roku 1976, kdy nejen, že získal pro Československo ještě rozsáhlejší archeologickou koncesi, ale i uhájil samu existenci ústavu, kterému nebyl normalizační režim příznivě nakloněn. Miroslav Verner rovněž vychoval řadu oborníků v oboru. Tyto vedl nejprve jako pedagog a posléze jako vedoucí archeologických výzkumů. Specializuje se především na archeologii doby stavitelů pyramid, a to zejména v období 5. dynastie. Pod jeho vedením probíhal výzkum v Abúsíru. Je mimo jiné členem komise UNESCO pro památky starého Egypta a Nubie. Miroslav Verner se

⁵⁵ *Pražské egyptologické studie XVIII/2017*, JÚNOVÁ MACKOVÁ Adéla, NAVRÁTILOVÁ Hana, Československá egyptologie ve světě studené války-doba Zbyňka Žáby, Praha: Univerzita Karlova, 2017, ISSN 1214-3189, str. 19.

⁵⁶ František Váhala [online]. Nový Jičín: Muzeum Novojičínska, 2019 [cit. 2019-03-14]. Dostupné z: <https://galerieosobnosti.muzeumnj.cz/frantisek-vahala>

stal v roce 1975 ředitelem ústavu, který vedl až do roku 2000. Jeho stálým pracovníkem je dodnes.⁵⁷

Miroslav Verner je znám jako autor řady knih i televizních dokumentů, kde veřejnost seznamoval průběžně po celá desetiletí s úspěchy celého ústavu. S panem profesorem se osobně znám a mohu jen potvrdit, jaký obrovský respekt požívá i jak je skromný, ale též velice vstřícný k zájemcům o starověký Egypt. Asi nejlépe popsal osobnost Miroslava Vernera režisér Jan Boněk, který o naší egyptologii natočil s Miroslavem Vernerem řadu televizních dokumentů: *„I když s tím osobně nesouhlasí, je prof. Miroslav Verner legendou české egyptologie. Bez jeho odborných znalostí, které se rozbíhají do mnoha oborů, ale také bez jeho odvahy, vytrvalosti a schopnosti vyjednávat by dnes česká egyptologie zřejmě už dávno byla minulostí. Několik let byl totiž na Univerzitě Karlově jediným nositelem oboru, který byl určen ke zrušení. Přesto se mu podařilo vybudovat ústav s mezinárodní pověstí a udržet v Egyptě archeologickou koncesi, kterou nám závidí nejvýznamnější egyptologická pracoviště světa.“*⁵⁸

4.6. Doc. PhDr. Břetislav Vachala, CSc.

Břetislav Vachala se narodil 27. července 1952 v Jaroměři. Vystudoval egyptologii a arabštinu na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Zabývá se egyptskou filologií, paleografií a literaturou. Specializuje se na překlady staroegyptských literárních děl. Podílel se mimo jiné na výzkumech v Abúsíru. V letech 1993–1997 působil jako český velvyslanec v Egyptě a Súdánu. V letech 2000–2005 byl ředitelem Českého egyptologického ústavu.⁵⁹

4.7. Prof. PhDr. Ladislav Bareš, CSc.

Ladislav Bareš se narodil 11. dubna 1952 v Plzni. Vystudoval egyptologii a arabštinu na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Zaměřuje se na egyptskou archeologii, náboženství pozdní doby a dějiny v 1. tis. př. n. l. Dlouhodobě se podílí na výzkumu

⁵⁷ Prof. Dr. Miroslav Verner, DrSc., Český egyptologický ústav [online]. Praha: FF UK, 2015 [cit. 2019-01-10]. Dostupné z: <https://cegu.ff.cuni.cz/cs/ustavkatedra/vyucujici/verner/>

⁵⁸ BONĚK, Jan a MIROSLAV VERNER. *40 let v Egyptě: o nových objevech v egyptologii, o životě a záhadách osudu*. Vyd. 1. Praha: Eminent, 2006. ISBN 80-7281-284-X, str. obálka knihy.

⁵⁹ Prof. PhDr. Břetislav Vachala, CSc., Český egyptologický ústav [online]. Praha: FF UK, 2015 [cit. 2019-03-14]. Dostupné z: <https://cegu.ff.cuni.cz/cs/ustavkatedra/vyucujici/vachala/>

šachtových hrobek v Abúsíru. V roce 1998 byl vedoucím týmu při nálezů hrobky kněze Iufaa. V letech 2006–2012 byl ředitelem Českého egyptologického ústavu.⁶⁰

4.8. Prof. Mgr. Miroslav Bárta, Dr.

Miroslav Bárta se narodil 25. prosince 1969. Vystudoval pravěkou a raně středověkou archeologii a egyptologii na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Dále pokračoval ve studiu na univerzitách v Hamburku a Philadelphii. Zaměřuje se zejména na období stavitelů pyramid, historii a archeologii 3. tis. př. Kr. Dále se věnuje studiu tzv. kolapsů, vzestupů a pádů civilizací. Od roku 2011 vede výzkumy v Abúsíru. Od roku 2013 je ředitelem Českého egyptologického ústavu.⁶¹

4.9. Doc. Mgr. Jaromír Krejčí, Ph.D.

Jaromír Krejčí se narodil 28. 4. 1971 ve Slaném. Již jako student se v roce 1991 zúčastnil archeologického výzkumu v Abúsíru. Od roku 1994 je zde koordinátorem výzkumu královské pyramidové nekropole. Specializuje se na období dějin 3. a 2. tis. př. Kř., zabývá se vývojem egyptské architektury a možnostmi jejích trojrozměrných počítačových rekonstrukcí.⁶²

4.10. Doc. PhDr. Hana Vymazalová, Ph.D.

Hana Vymazalová se narodila v roce 1978 v Chebu. Absolvovala studium egyptologie a logiky na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Zabývá se vývojem staroegyptského hospodářství a hospodářství zádušních chrámových komplexů ve Staré říši. Dále se věnuje staroegyptské vědě, především matematice a lékařství.⁶³

Výše jsem uvedl pouze některé osobnosti naší egyptologie minulosti a současnosti, díky nimž se můžeme těšit z nových objevů v Abúsíru.

⁶⁰ Prof. PhDr. Ladislav Bareš, CSc., Český egyptologický ústav [online]. Praha: FF UK, 2015 [cit. 2019-01-08]. Dostupné z: <https://cegu.ff.cuni.cz/cs/ustavkatedra/vyucujici/bares/>

⁶¹ Prof. Mgr. Miroslav Bárta, Dr., Český egyptologický ústav [online]. Praha: FF UK, 2015 [cit. 2019-01-15]. Dostupné z: <https://cegu.ff.cuni.cz/cs/ustavkatedra/vyucujici/barta/>

⁶² Doc. Mgr. Jaromír Krejčí, Ph.D., Český egyptologický ústav [online]. Praha: FF UK, 2015 [cit. 2019-01-15]. Dostupné z: <https://cegu.ff.cuni.cz/cs/ustavkatedra/vyucujici/krejci/>

⁶³ Doc. PhDr. Hana Vymazalová, Ph.D., Český egyptologický ústav [online]. Praha: FF UK, 2015 [cit. 2019-01-15]. Dostupné z: <https://cegu.ff.cuni.cz/cs/ustavkatedra/vyucujici/vymazalova/>

5. Abúsír

Abúsír leží cca 25 kilometrů jihozápadně od Káhiry. Na této lokalitě (viz příloha č. 1 a 2), která dosáhla největšího rozmachu v době vlády 5. dynastie, se nachází pyramidové pole s pyramidami faraonů Sahurea, Niuserra, Neferirkarea a Raneferefa (viz příloha č. 4). Součástí archeologické lokality jsou též hrobky rodin panovníků, ale i sluneční a zádušní chrámy.

Nedaleko od pyramid leží šachtové hrobky vezírů, generálů a vlivných úředníků. Největší nekrálovskou stavbou zde je právě Ptahšepesova mastaba, kde byly výzkumy zahájeny v roce 1960.

5.1. Archeologické výzkumy v letech 1958 - 1998

Jak jsem již uvedl ve třetí kapitole, první roky výzkumů našeho ústavu byly naplněny činností při záchranném výzkumu v Núbii. Tyto výzkumy byly naprosto neodkladné, protože rozsáhlá území s řadou památek pozvolna zatápěla Asuánská přehrada. V roce 1960 začaly ale i práce na výzkumech v lokalitě Abúsír nedaleko Káhiry. K samotnému počátku volby této lokality Zbyňkem Žábou a Františkem Lexou se dochovala zajímavá vzpomínka vážící se k pobytu Československé delegace v Egyptě v roce 1959. *„Několik dní, které předcházely návratu fakultní delegace do Prahy, využil Zbyněk Žába k tomu, aby hostům z Prahy ukázal první terénní pracoviště nově založeného ústavu, Ptahšepesovu mastabu v Abúsíru. Návštěva lokality v sobě nesla určitou symboliku. Když všichni vystoupili z automobilu na okraji pouště, František Lexa se zastavil u Sahureova údolního chrámu, na dohled od pískem zavátých rozvalin Ptahšepesovy mastaby vypínajících se o dvě stě metrů dál na pahorku a poznamenal ke Zbyňkovi Žábovi: „Jsem unavený a dál už jít nemohu. Věřím, že jste zvolil správně.“⁶⁴*

To, že byla volba skutečně správná, dokládá téměř šedesát úspěšných archeologických sezon na lokalitě v Abúsíru.

5.1.1. Ptahšepesova mastaba

Kdo vůbec byl Ptahšepes, mocný vezír a majitel největší nekrálovské hrobky v Egyptě?

⁶⁴ VERNER, Miroslav. Objevování starého Egypta: půlstoletí českých egyptologických výzkumů ve stínu pyramid. Praha: Paseka, 2008, ISBN 978-80-7185-896-6, str. 30.

Ptahšepes začal u panovnického dvora jako kadeřník a manikér. Díky své šikovnosti a aktivitě se brzo stal kadeřníkem a manikérem faraona a později i jeho zeťem, to když si vzal za ženu dceru faraona Niuserre, Chamerernebtj.⁶⁵ Své moci Ptahšepes využil a nechal si nedaleko Niuserreovy pyramidy v Abúsíru vystavět největší nekrálovskou hrobku z období Staré říše v Egyptě. Rozměry mastaby (viz příloha č. 3), kterou Československý egyptologický ústav zkoumal zejména v letech 1960 až 1974, činí 56 x 42 metrů. Tato mastaba obsahuje ve svých síních bohatou reliéfní výzdobu s tematikou Ptahšepese a jeho rodiny i scény přinášení obětí. Komplex obsahuje kromě pohřební komory i řadu skladišť a také prostor pro uložení posvátných lodí.⁶⁶ Vchod do mastaby je zdoben již z dálky viditelnými dvěma sloupy v podobě osmi stvolového svazku lotosů. Vnitřní prostor mastaby je ve svém středu kráslen otevřeným pilířovým dvorem.

Dle informací od našich egyptologů, které jsem v nedávné době získal, byly vrcholové partie sloupů tohoto dvora v loňském roce opatřeny dřevěnou konstrukcí, chránící je před agresivním ovzduším i kyselými dešti v okolí Káhiry. Svého restaurování se dočkal i vstupní prostor mastaby. Naši vědci si na tomto mnohaletém výzkumu získali velké renomé, a přestože není ani desítky let po odkrytí Ptahšepesova mastaba oficiálně přístupná, dostala se plným právem do řady publikací o starověkém Egyptě.

5.1.2. Výzkumy hrodek královské rodiny a královny Chentkaus

První dva roky po dokončení nejzásadnějších prací na Ptahšepesově mastabě bojoval Egyptologický ústav doslova o přežití. V Československu probíhala normalizace, a přestože nebyla situace k pokračování práce ústavu příznivá, podařilo se díky diplomacii Miroslava Vernerera toto nedopustit. Získal si podporu nejen ve vedení Univerzity Karlovy, ale i u vedoucích představitelů Památkové správy Egypta.

V roce 1976 tak mohla opět vyjet na obnovenou a zvětšenou koncesi skupina našich archeologů. Tato malá skupina ve složení Miroslav Verner (vedoucí), dále fotograf Milan Zemina, historik Zdeněk Uherek, arabista Fiedler a architekt Fiala obnovila tradici výzkumů, která přetrvává dodnes. Jak vzpomíná přímý účastník této expedice Milan Zemina ve svých pamětech (zemřel v roce 2011), byli egyptologové nazýváni

⁶⁵ VERNER, Miroslav, Ladislav BAREŠ a Břetislav VACHALA. *Encyklopedie starověkého Egypta*. Praha: Libri, 2007, ISBN 978-80-7277-306-0, str. 389.

⁶⁶ VERNER, Miroslav. *Objevování starého Egypta: půlstoletí českých egyptologických výzkumů ve stínu pyramid*. Praha: Paseka, 2008, ISBN 978-80-7185-896-6, str. 157.

v sedmdesátých letech u nás „smečkou exotů.“⁶⁷ Tato „smečka“ uskutečnila v dalších desetiletích objevy, které dnes uznává celý svět.

První i druhá archeologická sezona pokračovala v Abúsíru nejprve sondážním výzkumem v místech, kde byla dle nápisů, předpokládána menší pyramida královny Chentkaus (matky faraona) z období 5. dynastie. Další období bylo zacíleno na průzkum mastaby princezny Chekeretnebej.

5.1.3. Mastaba princezny Chekeretnebej

Tato hrobka, přestože byla již ve starověku vykradena, poskytla řadu zajímavých nálezů. Například nástěnné malby znázorňující porážku obětního býka, ale i hudebníků a tanečníků. V serdábu⁶⁸ byla nalezena i socha majitelky hrobky. V okolí mastaby Chekeretnebej byly v dalších sezonách i přes značné potíže s financemi dokončeny výzkumy dalších členů její rodiny.

5.1.4. Pyramidový komplex královny Chentkaus

Tento pyramidový komplex je také nazýván komplexem „matky krále Horního a Dolního Egypta.“⁶⁹

Impulzem pro zkoumání pyramidového komplexu královny Chentkaus byla práce francouzské archeoložky a znalkyně písma Paule Posenerové - Kriegerové. Ve své práci, zabývající se mimo jiné i překlady papyrů, psaných zejména v hieratickém písmu, archeoložka popsala systém chrámových obřadů v době 5. dynastie, a také budovy (mnohdy archeologům neznámé), ve kterých obřady probíhaly. Navázání spolupráce Československého egyptologického ústavu s touto vědkyní bylo impulzem pro zahájení archeologických prací v pyramidovém komplexu této královny. V archeologických sezonách 1978–1981 byl po předchozích úspěšných sondážích z části odhalen tento nevelký, ale velice zajímavý komplex. Chentkaus byla manželka faraona Neferirkarea a matka budoucího faraona Raneferefa (viz příloha č. 7). Během výzkumu se potvrdilo, že byla pyramida, pravděpodobně již v na konci 6. dynastie po oslabení ústřední moci v zemi vykradena, a to včetně pohřební komory a sarkofágu s mumií panovnice. Naši archeologové se proto zaměřili v tomto komplexu zavaleném sutí a zavátém pískem na průzkum zejména východní strany pyrami-

⁶⁷ ZEMINA, Milan. *Vzpomínky na egyptology: 36 Jaků*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2010. ISBN 978-80-7308-328-1, str. 21.

⁶⁸ Serdáb=Uzavřená místnost v hrobce, většinou v sousedství obětní síně. Pokud se podaří najít serdáb neporušený (naším egyptologům se podařilo několikrát) je v něm umístěna socha/sochy majitele hrobky i jeho rodiny. Víra Egyptů přikládala těmto sochám schopnost oživení vtělením duše do sochy. Úzkým průzorem ve stěně serdábu, se tak mohl zemřelý věčně účastnit obětních obřadů. (pozn. autor).

⁶⁹ VERNER, Miroslav, Ladislav BAREŠ a Břetislav VACHALA. *Encyklopedie starověkého Egypta*. Praha: Libri, 2007, ISBN 978-80-7277-306-0, str. 223.

dy.⁷⁰ K východní straně totiž přiléhal zádušní chrám. I přes značné poškození bylo potvrzeno, že patřil této královně a to díky nálezu jediného pilíře stojícího na původním místě, který měl na sobě nejen neporušený nápis se jménem královny, ale i její vyobrazení.

Odměnou za usilovnou práci byl i objev zlomků papyrů v objektu zádušního chrámu.

5.1.5. Výzkum pyramidového komplexu faraona Raneferefa

V archeologických sezonách v letech 1981–1998 se podařilo našim egyptologům odkrýt, prozkoumat a popsat pyramidový komplex faraona 5. dynastie Raneferefa (viz příloha č. 8), který vládl poměrně krátce a nestihl tak dokončit svoji pyramidu. Torza této nedokončené pyramidy faraona, který byl zván „*On je krásný/dokonalý Re*“, tak dlouho jitrila fantazii egyptologů po řadu generací. Všeobecně však panoval názor, že je tato pyramida skutečně jen torzem a nebyla nikdy využita. Naším vědcům se podařilo dokázat opak a nalézt v tomto komplexu artefakty, které jsou dnes chloubou muzea v Káhiře. Než se však ocitly artefakty ve vitrínách muzea, čekala na egyptology ještě řada sezon náročné práce, jak v terénu, tak v badatelkách. Na počátku byl opět téměř zázračně zachovaný malý útržek papyru z pyramidového komplexu jiného faraona 5. dynastie Neferirkarea. V tomto malém útržku papyru se dochovala zmínka nejen o zádušním chrámu faraona Raneferefa, ale i o zajišťování zádušních kultů.⁷¹ Nebylo možné provádět zádušní kult, pokud by byla pyramida nedokončená. Šlo o velký impuls pro naše egyptology, který dal do pohybu zahájení vykopávek. Přestože v místech bádala již na počátku 20. století expedice německého egyptologa Ludwiga Borchardta (1863–1938) věřili naši archeologové v úspěch. Ludwig Borchardt Abúsír opustil s tím, že je Raneferefův komplex opravdu nedokončenou pyramidou. V roce 1981 však došlo ke zjištění, že (dle odhadu Miroslava Vernera)⁷² jen pouhá hodina dělila Borchardtův tým od nálezu bloků kamene z červené žuly, které uzavíraly vstup do přístupové chodby a dále do pohřební komory faraona. Štěstí stálo na straně našich egyptologů.

Výzkum pyramidy zanedlouho přinesl nález nápisu v kartuši na zdivu pyramidy, který obsahoval Raneferefovo jméno. Ve vlastní pyramidě, která byla již ve starověku poměrně zásadně poničena zloději, byly nalezeny i stavební grafita dávných stavitelů pyramidy i malá obětní kaple faraona, do současnosti jediná v Abúsírských pyramidách.

⁷⁰ VERNER, Miroslav. *Objevování starého Egypta: půlstoletí českých egyptologických výzkumů ve stínu pyramid*. Praha: Paseka, 2008, ISBN 978-80-7185-896-6, str. 188-191.

⁷¹ VERNER, Miroslav. *Abúsír: v srdci pyramidových polí*. Praha: Academia, 2017. ISBN 978-80-200-2700-9, str. 89.

⁷² Tamtéž, str. 90

Ve vlastní, dávno již vyloupené pohřební komoře byly na podlaze nalezeny části Raneferefovy mumie, zlomky papyrů, kanop aj.⁷³ Další roky výzkumů se soustředily na průzkum dalších budov faraonova pyramidového komplexu a přinesly skvělé výsledky. Od roku 1982 probíhal průzkum v zádušním chrámu faraona. Než popíši nálezy z vlastního chrámu, rád bych se vrátil k základům chrámu, k počátku jeho výstavby. K této problematice se totiž váže zajímavá vzpomínka vedoucího výzkumů profesora Miroslava Verner z Vánoc roku 1986: „*O Vánocích roku 1986 jsem zůstal v Egyptě sám, vykopávky skončily už dávno předtím. Na Štědrý den jsem od rána studoval v knihovně francouzského ústavu a kolem poledne jsem se rozhodl odjet do Abúsíru, abych se podíval, zda je všechno v pořádku, jednak jsem si chtěl v klidu projít Raneferefov chrám a srovnat si některé myšlenky. Posadil jsem se na východní okraj pyramidy a s chrámem před sebou jsem uvažoval nad jeho různými představami a nad funkcí jednotlivých místností. Začalo nejdřív drobně a postupně stále vydatněji pršet, což v tuto roční dobu není v Egyptě nic neobvyklého. Jak déšť pozvolna smýval prach z vápencové dlažby, zřetelně vynikl uprostřed intimního chrámu mezi nepravidelnými tvary dlažebních kamenů jeden s menšími rozměry a nápadně pravidelným, obdélníkovým tvarem. A vskutku, bližší ohledání kamene se ukázalo, že je pečlivě opracovaný. Nebylo obtížné kusem drátu kámen trochu nadzvednout a zjistit, že jde o poklop zakrývající ústí malé šachty.*“⁷⁴

Za takto unikátních, pro objevitele nezapomenutelných a jistě i těžko opakovatelných okolností byl nalezen mimořádně dochovaný zakládací depozit chrámu, který obsahoval pečetící hlínu, lebku býčka a holuba i modely misek a džbánů.⁷⁵ V následujících archeologických sezonách výzkum Raneferefova komplexu úspěšně pokračoval. Mezi nejvýznamnější nálezy patřil objev unikátního sloupového dvora, dvou pohřebních člunů pro noční i denní bárku slunečního boha. Mimochodem sloupová síň v tomto zádušním chrámu je naprosto unikátní svým provedením. Část svatyně byla ze dřeva a její strop byl zdoben hvězdami.⁷⁶ S podobnou tematikou hvězdné oblohy v zádušním chrámu z období Staré říše jsem se setkal při své návštěvě Abúsíru v červnu roku 2018 v pyramidovém komplexu faraona Sahurea (viz příloha č. 5 a 6). Nejzajímavějšími nálezy v zádušním chrámu pak byly nálezy soch panovníka Raneferefa (dnes součástí expozice v Káhínském

⁷³ VERNER, Miroslav. *Abúsír: v srdci pyramidových polí*. Praha: Academia, 2017. ISBN 978-80-200-2700-9, str. 96.

⁷⁴ VERNER, Miroslav. *Objevování starého Egypta: půlstoletí českých egyptologických výzkumů ve stínu pyramid*. Praha: Paseka, 2008, ISBN 978-80-7185-896-6, str. 226.

⁷⁵ Tamtéž, str. 227.

⁷⁶ VERNER, Miroslav. *Abúsír: v srdci pyramidových polí*. Praha: Academia, 2017. ISBN 978-80-200-2700-9, str. 99.

muzeu na prestižním místě, ale i sochy klečících spoutaných zajatců dokládající pevnou vládu zemi i zachování řádu a zákonů.

Nejvyšší kamenná socha faraona měřila 80 cm. Egypt si nálezu této královské sochy cení natolik, že ji vydal i na poštovní známce. Český přední fotograf Martin Frouz získal v roce 2016 mimořádné povolení tuto sochu fotografovat nejmodernější technikou přímo v Káhirském muzeu a tato dokumentace se stala součástí nejen knihy Miroslava Vernera: *Abusir XXVIII The statues of Raneferef and the royal sculpture of the fifth dynasty*. Když nastávala úvaha, že chrám již všechny nálezy vydal, došlo k nálezu unikátního tzv. Domu nože⁷⁷ včetně skladů. V tomto objektu probíhala rituální porážka zvířat pro praktikování faraonova zádušního kultu.

Zejména v severozápadní části Raneferefova zádušního chrámu byl učiněn mimořádný objev vzácně dochovaného papyrového archivu (obsahoval téměř 2000 fragmentů).⁷⁸ Po nezbytném zabezpečení nálezu započalo dlouholeté zpracovávání a překlady textů. Práce trvala až do roku 1996 a podílela se na ní, stejně jako v minulosti francouzská specialista Paula Posenerová-Kriegerová a po její smrti v témže roce dokončila překlady pracovnice Českého egyptologického ústavu Doc. PhDr. Hana Vymazalová, Ph.D. Rozborem textů se podařilo rozčlenit podle zaměření na a) Královské dekrety, b) Rozpisy kněžských služeb, c) Účetní doklady, d) Rozdělovníky potravin, e) chrámový inventář.⁷⁹

Tento doslova „papyrový poklad“ umožnil nahlédnout do života a kultů starověkého Egypta před 4500 lety a poskytl nejen málo známé informace o velkém rozsahu, byť jen jednoho z mnoha zádušních kultů na pyramidových polích, ale i to, jak byli kněží velmi pečliví a důkladní v administrativě. Mimo tyto hlavní části obsahuje archiv některé zajímavosti, jako například dopisy, zprávy ze služební cesty i popisy staveb, které snad budou v budoucnu teprve nalezeny, jako v případě údolního chrámu faraona Sahurea v Abúsíru.⁸⁰ Koncese našeho ústavu je jednou z největších na světě a proto se v dalších letech přesunul výzkum i do dalších částí lokality a přinesl v posledních letech řadu unikátních nálezů.

⁷⁷ VERNER, Miroslav. *Abúsír: v srdci pyramidových polí*. Praha: Academia, 2017. ISBN 978-80-200-2700-9, str. 104.

⁷⁸ Tamtéž, str. 113.

⁷⁹ VERNER, Miroslav. *Objevování starého Egypta: půlstoletí českých egyptologických výzkumů ve stínu pyramid*. Praha: Paseka, 2008, ISBN 978-80-7185-896-6, str. 261-264.

⁸⁰ Tamtéž, str. 265.

6. Archeologické výzkumy v letech 1998-2018

6.1. Hrobka kněze Iufaa

Jednomu z nejvýznamnějších objevů za poslední desetiletí, patří průzkum nevy-
loupené hrobky kněze Iufaa v oblasti jihozápadního Abúsíru,⁸¹ kam se zájem našich arche-
ologů zaměřil.

Tento nález neporušené hrobky, jejíž výzkum započal v roce 1995, a kdy nejdůle-
žitější chvíle, otevření neporušené hrobky připadla až na rok 1998, se stal archeologickou
senzací. Vždyť něco podobného nezažil Egypt od roku 1941.⁸² Česká televize tehdy získala
natačecí práva. Její dokument *Příběh nevykradené hrobky* byl tak poprvé v dějinách te-
levizní dokumentaristiky záznamem o postupu prací při zkoumání takovéto hrobky. Co
bylo příčinou, proč nebyla hrobka kněze Iufaa⁸³ v minulosti vyloupena (dno se nacházelo
22 metrů pod zemí) a kdy se šachta vytvořená vykradači hrobek zastavila pouhých 1,5 me-
tru nad stropem pohřební komory? Miroslav Verner se domnívá, že příčinou, proč opustili
dávní vykradači hrobku téměř před cílem, bylo velice nestabilní podloží a hrozba zasypání
vykradačů v šachtě.⁸⁴ Objev tedy čekal na náš tým. Než však bylo možno hrobku otevřít,
bylo ji nutno bezpečně zajistit. Došlo dokonce i k zřícení části stropu a možnost výzkum
dokončit znamenala vyvinutí obrovského úsilí, včetně zabezpečení finančních prostředků.
Nad pohřební komorou tak byl dle projektu Ing. Michala Balíka proveden v poušti malý
zázrak. S ne příliš spolehlivým přísunem elektřiny, tisíce litry vody z Nilu, kterou do pouš-
tě dovážel v cisterně traktor, ale i osly byl s pomocí 30 tun železných prutů a 400 kubíků
betonu, vytvořen ochranný, 11 metrů vysoký železobetonový štít, který vzácnou hrobku
ochránil, a tak mohla vydat svá tajemství.⁸⁵

V únoru 1998 tak bylo konečně, za pomoci silných mechanických a hydraulických
heverů nazdviženo víko sarkofágu, které samo o sobě vážilo 24 tun. Po vypoždění
víka sarkofágu trámy o průřezu 30 x 40 centimetrů a délce 7 metrů, pro které bylo nutno jet
až do Alexandrie, tak mohli egyptologové konečně postupně v zabezpečené hrobce prová-

⁸¹ VERNER, Miroslav. *Abúsír: v srdci pyramidových polí*. Praha: Academia, 2017.
ISBN 978-80-200-2700-9, str. 241.

⁸² Tamtéž, str. 241.

⁸³ Iufa = znamená ve staroegyptštině „cvalík“, patrně první dojem po narození. Tuto informaci jsem získal
při osobní konzultaci s egyptoložkou Mgr. Renatou Langráfovou Ph.D. (poz. autor)

⁸⁴ VERNER, Miroslav. *Abúsír: v srdci pyramidových polí*. Praha: Academia, 2017.
ISBN 978-80-200-2700-9, str. 242.

⁸⁵ VERNER, Miroslav. *Objevování starého Egypta: půlstoletí českých egyptologických výzkumů ve stínu
pyramid*. Praha: Paseka, 2008, ISBN 978-80-7185-896-6, str. 332.

děť výzkumy.⁸⁶ Tyto výzkumy, zejména překlady textů z hrobky pokračují i nyní, dvacet let po otevření hrobky.

Co významného bylo v Iufaově hrobce nalezeno: Především 65 metrů čtverečních unikátních textů z období 26. dynastie (6. stol. př. n. l.), které budou v práci následně blíže popsány. Dále antropoidní vnější sarkofág z čediče, kanopy na vnitřnosti. Celkem 408 vešebtů.⁸⁷ Vlastní mumie kněze byla zahalena do nádherného ochranného pláště (sítě) z fajánsových korálků (viz příloha č. 9). Tento plášť se bohužel nepodařilo pro vlhké prostředí hrobky i korozi (ztěžení nití) zachránit. Restaurátorce M. A. Haně Tefal Juránkové se však podařilo na základě fotodokumentace tuto síť z velké části rekonstruovat a její kopie se v současnosti nachází ve sbírkách Náprstkova muzea v Praze.⁸⁸ Před popisem toho nejvzácnějšího co tato hrobka poskytla (vzácné texty na stěnách pohřební komory), zbývá dodat alespoň to základní k vlastnímu majiteli hrobky knězi Iufaovi. Zemřel kolem roku 525 př. n. l., byl možná v příbuzenském vztahu s hodnostářem Vedžahoresnetem a generálem Menechibnekonem, jejichž šachtové hrobky leží nedaleko hrobky Iufaa.⁸⁹

Iufaova mumie byla zkoumána antropologem prof. MUDr. PhDr. Eugenem Strouhalem, DrSc., Dr. habil. (zemřel v roce 2016, pozn. autor). Tento antropolog vyslovil závěr, že Iufaovi bylo v době smrti asi třicet let, trpěl řadou chorob a též již v tomto věku ztratil většinu zubů.⁹⁰

6.1.1. Výzkum nápisů z pohřební komory kněze Iufaa

To nejcenější, co mimořádná Iufaova hrobka obsahuje je velké množství nápisů. Vnitřní stěny pohřební komory jsou doslova pokryty úryvky z Textů pyramid, Textů rakví, Knihy mrtvých a jiných náboženských textů. Východní a západní stěny komory jsou vyšší, zaoblené a v obloucích mají unikátní výzdobu. Ústřední scénou východní stěny hrobky je hymnus k zapadajícímu slunci. Západní stěnu pro změnu zdobí identifikační nápis majitele hrobky a dále velice málo známá tzv. Hadí encyklopedie.⁹¹

⁸⁶ VERNER, Miroslav. *Objevování starého Egypta: půlstoletí českých egyptologických výzkumů ve stínu pyramid*. Praha: Paseka, 2008, ISBN 978-80-7185-896-6, str. 332, 333.

⁸⁷ Vešebt = soška, většinou v podobě stojící mumie, která měla na onom světě ožít a plnit za zemřelého pracovní povinnosti. Většinou byl v hrobce jeden vešebt na každý den roku, plus tzv. Desátníci, dohlížitelé a náhradníci (pozn. autor).

⁸⁸ EL-AWADY, Tarek, BENEŠOVSKÁ, Hana a Petra MAŘÍKOVÁ VLČKOVÁ, ed. *Abúsír: tajemství pouště a pyramid = secrets of the desert and the pyramids*. Praha: Národní muzeum, 2006. ISBN 80-7036-171-9, str. 320.

⁸⁹ VERNER, Miroslav, Ladislav BAREŠ a Břetislav VACHALA. *Encyklopedie starověkého Egypta*. Praha: Libri, 2007, ISBN 978-80-7277-306-0, str. 234.

⁹⁰ VERNER, Miroslav. *Abúsír: v srdci pyramidových polí*. Praha: Academia, 2017. ISBN 978-80-200-2700-9, str. 248.

⁹¹ Tamtéž, str. 242-243.

Překladem těchto nápisů se v současnosti zabývají specialisté, pracovníci Českého egyptologického ústavu Mgr. Renata Landgráfová, PhD. a Doc. Jiří Janák, ThD. V nelehkých a stísněných prostorách hrobky tak zkoumají, porovnávají a identifikují texty, které nejsou v tomto rozsahu zatím nalezeny nikde jinde na světě. Renata Langráfová po prvním zveřejnění překladů v roce 2016 uvedla: „Šachtová hrobka kněze Iufay ze sajsko-perského období patří mezi hrobky s největším rozsahem a rozmanitostí textů své doby. Mnohé z těchto textů zde byly objeveny vůbec poprvé a jejich překlad, analýza a interpretace patří k fascinujícím úkolům českých egyptologů.“⁹² Hrobka kněze Iufaa tak v budoucnu, díky překladům neznámých textů ještě vydá řadu nových poznatků. Výzkum tak i v roce 2018 stále pokračuje. Je velká škoda, že přestože je hrobka zabezpečena a připravena k návštěvě pro zájemce, nebyla dosud, dvacet let po objevu k návštěvám povolena egyptskou památkovou správou.

6.2. Hrobka generála Menechibnekona

„Mohlo by se zdát, že po mnoha letech významných archeologických objevů v různých částech české archeologické koncese v Abúsíru pravděpodobnost dalších objevů výrazně klesne. Přesto však se i v posledních letech daří dostát tradici a přinášet další objevy s velkým historickým potenciálem.“⁹³ Plným právem takto shrnul v roce 2013 úspěšné archeologické sezony posledních přibližně deseti let současný ředitel Českého egyptologického ústavu Miroslav Bárta.

Výzkumy pokračovaly na mnoha částech koncese. Mezi nejzajímavější patřil právě výzkum šachtové hrobky výše uvedeného generála z 5. stol. př. n. l. (26 dynastie) Menechibnekona (viz příloha č. 10). Objevená šachtová hrobka ležela v hloubce přibližně 17 metrů a na rozdíl od hrobky kněze Iufaa byla pravděpodobně již ve starověku vyloupena. I přes vykradení hrobky zůstal zachován v pohřební komoře sarkofág, části pohřební výbavy a bohatě zdobené stěny pohřební komory. Z nápisů na stěnách se podařilo vyčíst Menechibnekonovy tituly: „správce paláců Červené koruny, generál, představený námořníků, představený námořních lodí, nositel pečeti králových oddílů, představený Libyjců, správce hranic.“ Zajímavá, byť vyloupená hrobka však skrývala vzácný nález (který unikl

⁹² *Pražské egyptologické studie XVI/2016*, LANDGRÁFOVÁ Renata, JANÁK Jiří, Hadí encyklopedie egyptského kouzelníka: z textů v pohřební komoře kněze Iufay v Abúsíru, Praha: Univerzita Karlova, 2016, ISSN 1214-3189, str. 65.

⁹³ *Pražské egyptologické studie X/2013*, BÁRTA Miroslav, Krásní kněží a tajemná princezna: tajemství rodinného pohřebiště v jižním Abúsíru, Praha: Univerzita Karlova, 2016, ISSN 1214-3189, str. 17.

pozornosti zlodějů). Na jižní straně pohřební šachty byla nalezena neporušená komora, která obsahovala balzamovačskou skrýš.⁹⁴

V této místnosti byly objeveny nejen zbytky Menechibnekonova pohřebního lože z cedrového dřeva, ale zejména mnoho nádob, včetně původního obsahu s materiály potřebnými ve starověkém Egyptě mnohdy k mistrovské mumifikaci.⁹⁵ Nejvýznamnější jsou nápisy na nádobách.

Tyto nádoby, a byly jich desítky, byly popsány písmem a čísly. Aby byla situace ještě komplikovanější, bylo písmo kombinací původního hieratického písma a písma tzv. démotického, které je zjednodušenou verzí písma hieratického. Problému se ujala jedna s největších specialistek u nás Renata Langráfová, které se podařil unikátní výsledek. Díky překladům napsů na nádobách a kompletně dochované skrýši balzamovačů tak v letech 2008 - 2011 odvodila den po dni celý průběh balzamování mumie.⁹⁶ Vzorky obsahu nádob byly také podrobeny chemickému rozboru, a tak dnes víme, že se v 5. stol. př. n. l. používal k balzamování prokazatelně natron, myrha, pryskyřice, bílý olej,⁹⁷ atd. Důležité je, že i víme, kdy a v který den byl jaký přípravek použit. Česká egyptologie tak opět ozřejmila používání dávných, ale promyšlených technik.

Tato teorie je podpořena experimentální archeologií. Dr. Salimě Ikramové z Americké univerzity v Káhiře se v posledních letech daří úspěšně napodobit mumifikační proces.⁹⁸

6.3. Revoluce v Egyptě v roce 2011 a příprava na další výzkumy

Revoluční události na konci ledna roku 2011 přinesly do Egypta nejen změnu režimu, ale i chaos a snížení ochrany vzácných archeologických lokalit. V našich médiích bylo často prezentováno loupení a rabování v Egyptském muzeu v Káhiře. Díky obrovskému nasazení ředitele muzea Tára el-Awadiho, Zahiho Hawáse, občanů Káhiry a později i armády se podařilo zabránit zničení klenoty dědictví egyptské historie.⁹⁹

⁹⁴ VERNER, Miroslav. *Abúsír: v srdci pyramidových polí*. Praha: Academia, 2017. ISBN 978-80-200-2700-9, str. 253-257.

⁹⁵ Tamtéž, str. 257.

⁹⁶ LANDGRÁFOVÁ, Renata. Jednou naložit mumii nestačí. *Magazín Víkend- Příloha Hospodářských novin* č. 26, 1. 7. 2011, Praha, 2011, ISSN 0862-9587, str. 13.

⁹⁷ *Pražské egyptologické studie VII/2010*, JANÁK Jiří, LANDGRÁFOVÁ, - Návod na výrobu mumie, Praha: Univerzita Karlova, 2011, ISSN 1214-3189, str. 69.

⁹⁸ Tamtéž, str. 70.

⁹⁹ *Pražské egyptologické studie VIII/2011*, BÁRTA Miroslav – Abúsírské stíny, Praha: Univerzita Karlova, 2011, ISSN 1214-3189, str. 3.

Ani lokalita Abúsír nezůstala nepoškozena. Zloději poškodili polní sklad a usku-tečnili více jak 200 ilegálních výkopů.¹⁰⁰ Již v březnu roku 2011 se podařilo našemu týmu nálezy i sklady zabezpečit. Stabilizovala se i chaotická situace v Egyptě, armáda i policie se vrátila na svá místa. Standardní výzkumy se tak mohly začít znovu připravovat.

6.4. Výzkum hrobového komplexu princezny Šeretnebtetj

V oblasti jižního Abúsíru byl v roce 2012 zahájen výzkum rozsáhlého komplexu hrobek, který byl archeology označen jako AS 68.¹⁰¹ Postupným odkrýváním komplexu došlo k nálezům pilířového dvora. Na jednom z pilířů se objevil nápis „*králova dcera z jeho vlastního těla, jím milovaná, ctěná před velkým bohem Šeretnebtetj.*“¹⁰² V okolí hrobky princezny se nacházelo ještě několik dalších hrobek hodnostářů a jejich rodin. Přesto, že se nepodařilo najít sarkofág princezny (hrobka byla vykradena), podařilo se najít v zásypu chodby a hrobky fragmenty nepravých dveří princezny. Nepravé dveře byly ve starověkém Egyptě pomyslnou hranicí mezi naším a oním světem i důležitou součástí zádušního kultu. Naším egyptologům se podařilo sestavit fragmenty dveří tak, že vydaly důležité svědectví. Na nepravých dveřích byla totiž velice často informace o majiteli (majitelích) hrobky. Již z pilířového dvora komplexu máme potvrzeno, že byla Šeretnebtetj dcerou krále 5. dynastie. Ale kterého? Díky svědectví nápisu na fragmentu nepravých dveří, na kterém je uvedeno: „*královská dcera z jeho vlastního těla (náležející) pyramidovému komplexu Trvalá jsou místa Niuserreova, Šeretnebtetj.*“¹⁰³

Vše tedy nasvědčuje tomu, že byla Šeretnebtetj dcerou faraona Niuserra. Symbolem objevu se stala podoba princezny z fragmentu nepravých dveří, jak voní k lotosovému květu, symbolu obnovy života po smrti. V komplexu hrobek bylo dále nalezeno množství keramiky, soch (viz příloha č. 11), v chodbách komplexu pak Naosy (niky) ve kterých byly sochy majitelů (některé zachovalé, jiné zničené, či jen torzovitě dochované). Největší objev však čekal v jedné z hrobek komplexu označené AS 68 c¹⁰⁴ a dále AS 68 d, hrobka Nefera a jeho manželky Neferhathory. V těchto hrobkách byly nalezeny dva serdáby (ob-

¹⁰⁰ *Pražské egyptologické studie VIII/2011*, BÁRTA Miroslav – Abúsírské stíny, Praha: Univerzita Karlova, 2011, ISSN 1214-3189, str. 6.

¹⁰¹ *Pražské egyptologické studie X/2013*, VYMAZALOVÁ Hana, DULÍKOVÁ Veronika – Výzkum hrobového komplexu princezny Šeretnebtetj v jižním Abúsíru, Praha: Univerzita Karlova, 2013, ISSN 1214-3189, str. 26.

¹⁰² *Pražské egyptologické studie X/2013*, VYMAZALOVÁ Hana, Ahmadova Šeretnebtetj a splněná přání, Praha: Univerzita Karlova, 2013, ISSN 1214-3189, str. 11-12.

¹⁰³ *Pražské egyptologické studie X/2013*, VYMAZALOVÁ Hana, DULÍKOVÁ Veronika – Výzkum hrobového komplexu princezny Šeretnebtetj v jižním Abúsíru, Praha: Univerzita Karlova, 2013, ISSN 1214-3189, str. 32.

¹⁰⁴ Tamtéž, str. 30.

řadní výklenky pro sochy). K obrovskému překvapení všech nebyly vykradeny a vydaly téměř dvacet nádherných soch z období Staré říše.¹⁰⁵ Následovalo fotografování, čištění a prvotní restaurování. Všem na vykopávkách však bylo jasné (jak mně i potvrdili přímí účastníci při osobním setkání), že v komplexu princezny Šeretnebtej učinila naše egyptologie mimořádný objev.

6.5. Výzkumy šachtových hrobek v letech 2013-2015

Výzkumy, jejichž závěry jsou vědecky zpracovávány do současnosti, probíhaly zejména v jižní části archeologické koncese v Abúsíru. Archeologické práce navázaly na průzkum hrobkového komplexu princezny Šeretnebtej a její rodiny a zaměřily se na nejbližší okolí. Zde se nachází hrobky vysokých úředníků. Mezi nejvýznamnější nálezy z archeologické sezony 2013/2014 patřil objev velké hrobky lékaře Horního a Dolního Egypta Šepseskafancha.¹⁰⁶

6.5.1. Hrobka Šepseskafancha

Hrobka Šepseskafancha („překlad jména Šepseskaf žije“) umožnila nejen nahlédnout do způsobu zhotovení hrobky vysokého úředníka z doby 5. dynastie, ale výzkum přinesl i unikátní nález nedokončených nepravých dveří. Díky tomuto nálezu tak bylo možno sledovat postup práce stavitelů hrobky, od sestavení bloků dveří, srovnání povrchů do naprosté roviny včetně vyplnění spár, až po provedení náčrtu figur a písma popisující život, zásluhy a tituly majitele hrobky. Tuto práci prováděl méně zkušený mistr. Po něm nastoupil zkušený umělec a překreslil černou předlohu barvou červenou (případně opravil chyby). Poté byly prováděny kresby v zahloubeném reliéfu. V hrobce Šepseskafancha bylo, zřejmě pro předčasnou smrt majitele hrobky, vše dokončeno narychlo a proveden pohřební rituál.¹⁰⁷

6.5.2. Anonymní hrobka AS 54

Dalším velkým úspěchem našeho ústavu v této části lokality, byl objev dosud anonymní hrobky, označené AS 54 z období 3. dynastie, v jejíž blízkosti byl v roce 2015 objeven pohřbený kultovní člun (viz příloha č. 12). Díky tomuto nálezu je možno řadit majitele této hrobky mezi nejvýznamnější hodnostáře 3. dynastie. Člun dlouhý 17 metrů,

¹⁰⁵ *Pražské egyptologické studie X/2013*, VYMAZALOVÁ Hana, Ahmadova Šeretnebtej a splněná přání, Praha: Univerzita Karlova, 2013, ISSN 1214-3189, str. 16.

¹⁰⁶ *Pražské egyptologické studie XIII/2014*, BÁRTA Miroslav – Objev pohřební komory hodnostáře Nefera, Praha: Univerzita Karlova, 2011, ISSN 1214-3189, str. 3-4.

¹⁰⁷ Tamtéž, str. 4-7.

vyrobený z akáciového dřeva,¹⁰⁸ stejně tak jako hrobka (hrobky) v jeho okolí právě prochází dalším zkoumáním ve spolupráci se specialisty z USA.¹⁰⁹

6.6. Výzkum královského pohřebiště v letech 2014-2018

Nejen z důvodu úmrtí hlavních předáků egyptských spolupracovníků našich egyptologů bratrů El-Keretiů (mj. specialistů na odkrývání rozsáhlých šachtových hrobek), za které se bude i podle vyjádření profesora Miroslava Bárty hledat velice těžce náhrada, byla hlavní činnost posledních sezon směřována na královské pohřebiště v Abúsíru. Zde byla v roce 2014 odkryta mastaba s označením AC 30.¹¹⁰ V této mastabě, byla v minulosti rozsáhle poškozena výzdoba, nedochovaly se ani nepravé dveře, ale byl zde nalezen mimořádně důležitý stavební nápis (grafito) ve znění „*matka krále Chentkaus III.*“

Díky tomuto nápisu nastala mezi egyptology dlouhá diskuze, a to, o kterou královnu se jedná. Podle nejnovějších závěrů jde o manželku faraona Raneferefa.¹¹¹ Ke stejnému závěru se přiklání i Miroslav Verner ve své nejnovější práci.¹¹² Naším ústavem jsou nalézány nejen pyramidy, mastaby, či hrobky. Někdy se podaří uskutečnit objev poměrně nečekaný. Tím byl v roce 2017 v Abúsíru nález chrámu u břehu bývalého Abúsírského rybníka. Místo rybníka je, jak jsem se osobně v Abúsíru přesvědčil v roce 2018, dobře patrné i díky dodnes rostoucí vegetaci v jeho původním místě. Kdo dal vystavět tento chrám bylo nezodpovězenou otázkou jen do chvíle nálezů nápisů v kartuších: „*Ramesse, milovaný Amonem.*“ Byl jím jeden z největších faraonů a stavitel i tohoto chrámu, Ramesse II. (vládl 1279–1213 př. n. l.).¹¹³ Co však bylo důvodem stavby chrámu zde a zejména, co se nalézá ve starších vrstvách pod chrámem, bude výzvou pro naše egyptology do dalších sezon výzkumů.

¹⁰⁸ BÁRTA Miroslav, BAREŠ Ladislav, KREJČÍ Jaromír, MEGAHED Mohamed, VARADZINOVÁ Lenka. *Stvořené pro věčnost: Největší objevy české egyptologie*. Praha: Karlova Univerzita, 2018. ISBN 978-80-7308-878-, str. 112.

¹⁰⁹ Z osobního rozhovoru autora práce s ředitelem ústavu Miroslavem Bárto 12. 3. 2019 Rokycany

¹¹⁰ BÁRTA Miroslav, BAREŠ Ladislav, KREJČÍ Jaromír, MEGAHED Mohamed, VARADZINOVÁ Lenka. *Stvořené pro věčnost: Největší objevy české egyptologie*. Praha: Karlova Univerzita, 2018. ISBN 978-80-7308-878-, str. 62.

¹¹¹ Tamtéž, str. 62.

¹¹² VERNER, Miroslav. *Abúsír: v srdci pyramidových polí*. Praha: Academia, 2017. ISBN 978-80-200-2700-9, str. 86.

¹¹³ BÁRTA Miroslav, BAREŠ Ladislav, KREJČÍ Jaromír, MEGAHED Mohamed, VARADZINOVÁ Lenka. *Stvořené pro věčnost: Největší objevy české egyptologie*. Praha: Karlova Univerzita, 2018. ISBN 978-80-7308-878-, str. 208.

6.7. Hrobka Kairese - důvěrníka faraona

Na podzim roku 2018 došlo k zatím nejnovějšímu významnému nálezů Českého egyptologického ústavu. Nedaleko pyramid faraona 5. dynastie Neferirkarea byla odkryta hrobka z téhož období. Pod stropem z mohutných vápencových desek, z nichž každá váží 8 až 9 tun, bylo nalezeno několik podzemních místností, včetně pohřební komory s velkým vápencovým sarkofágem. Podlaha místností byla pokryta černým čedičem, což je v hrobce hodnostáře unikátní, neboť toto byla výsada panovníků.¹¹⁴ K identifikaci majitele hrobky poté posloužil nález sochy (viz příloha č. 13) vysoké 73 cm, z červené žuly,¹¹⁵ se zbytky polychromie zelené barvy.¹¹⁶ Bližší ohledání sochy určilo ještě užití barev žluté na sukni a opasku, černé na židli, červené k ozdobě očí a modré na šperku (pektorál). Tento rozbor velice dobře, u téměř 4500 let staré sochy, potvrdil do té doby jen pouhou hypotézu, že již v tomto období byly majitelům hrobek dávány do pohřebních komor jejich sochy. K mimořádné radosti egyptologů se na soše dochovaly nápisy, které prozradily nejen jméno majitele hrobky: Kaires,¹¹⁷ ale i to, že měl k panovníkovi velice blízko. Byl totiž důvěrníkem tzv. Jitřního domu, což bylo dle vysvětlení profesora Miroslava Bárty místo, kam vstupoval panovník po probuzení, jedl, konal hygienu a do těchto míst (dle představ starověkého Egypta), do blízkosti žijícího boha, mohlo jen několik vyvolených. Kaires měl ještě, jak informují nápisy na soše, mnoho dalších titulů. Byl současně knězem i představeným královských prací. I to byl patrně důvod pro umístění jeho hrobky v blízkosti pyramid. Tento nález je na České koncesi zatím poslední, ale přípravy na další sezonu (sezony) dále probíhají.

¹¹⁴ BÁRTA Miroslav. Tenhle objev se vymyká všemu, co známe. *Mladá fronta Dnes*, 13. 10. 2018, Praha, 2018, ISSN 1210-1168, str. 16.

¹¹⁵ BÁRTA Miroslav, BAREŠ Ladislav, KREJČÍ Jaromír, MEGAHED Mohamed, VARADZINOVÁ Lenka. *Stvořené pro věčnost: Největší objevy české egyptologie*. Praha: Karlova Univerzita, 2018. ISBN 978-80-7308-878-, str. 72.

¹¹⁶ Z osobního rozhovoru autora s archeoložkou Lucíí Jiráskovou 21. 10. 2018 v Praze

¹¹⁷ BÁRTA Miroslav, BAREŠ Ladislav, KREJČÍ Jaromír, MEGAHED Mohamed, VARADZINOVÁ Lenka. *Stvořené pro věčnost: Největší objevy české egyptologie*. Praha: Karlova Univerzita, 2018. ISBN 978-80-7308-878-, str. 78.

7. Nahlédnutí do zákulisí výzkumů egyptologů v minulosti i současnosti

Při přípravě podkladů pro tuto práci jsem se osobně setkal v rámci přednášek (většinou v Praze, ale i jinde) s řadou pracovníků Českého egyptologického ústavu, kteří se podíleli, nebo přímo v současnosti podílejí na výzkumech v Abúsíru. Opakovaně jsem hovořil s Miroslavem Vernerem i Miroslavem Bárto, Jaromírem Krejčím, Jiřím Janákem, Renatou Langráfovou, Lucií Jiráskovou, Veronikou Dulíkovou i s vedoucí knihovny Jaroslava Černého v Praze Jiřinou Růžovou. Na všech je v jejich vzpomínkách znatelná obrovská oddanost oboru. V Egyptě je totiž vždy důležité být týmem, mít v dobrém slova smyslu autoritu (za výzkumy nikdy neodpovídá země, nebo ústav, ale konkrétní osobnost). V minulosti byl dlouhé roky garantem výzkumů Miroslav Verner, v současnosti Miroslav Bárta. Českoslovenští a později čeští egyptologové byli po celých 60 let vždy nakloněni zavádění nových technologií. V šedesátých letech to bylo například využití v Československu vyvinutém katamaránu s ideálním ponorem, který mohl dobře manévrovat u břehů Nilu a paleografický tým tak při výzkumech získal skvělé renomé. V době hlubokého socialismu, v sedmdesátých letech, zase ústav spolupracoval s francouzskou specialistkou Paulou Posener-Kriegerovou při výzkumu Raneferefova papyrového archivu, který byl až do roku 2016 nejstarší na světě. V osmdesátých letech se osvědčily první pokusy s geofyzikálním průzkumem naleziště před zahájením terénních prací. V devadesátých letech bylo zajímavé poznání o tom (z vyprávění Miroslava Bárty), jak se podařilo získat povolení egyptských úřadů a doslova přemluvit NASA k průletu družic nad oblastí pyramidových polí a vytvořit tak první satelitní atlas pyramid. Tím, že se již několik desítek let nesmí odvážet z Egypta žádné nálezy, a to ani vzorky pro laboratorní výzkum, je stěžejní mít kvalitní, zejména fotografickou dokumentaci. O desítky kvalitních fotografií se v sedmdesátých a osmdesátých letech staral Milan Zemina, později Martin Frouz.

Týmy archeologů našeho ústavu, které čítaly v sedmdesátých letech 20. století 5–7 členů, mají dnes 20–30 členů. Toto je náročné i pro logistiku. Například ubytování archeologů se před několika lety přesunulo z Káhiry do Sakkáry a to zejména z důvodu obrovských zdržení cestou na výzkum z káhirské 14ti milionové (možná i více) megalopole.

V roce 2018 jsem tuto cestu z Káhiry do Abúsíru absolvoval (cca 25 km) a dopravní situace byla opravdu velice špatná, cesta osobním automobilem trvala více než hodinu. Náš archeologický tým si pravidelně v Abúsíru a okolí najímá dělníky na archeolo-

gické práce. Tyto dělníky poté vede zkušený reis (předák). V minulosti jimi po mnoho desítek let byly členové rodiny el- Keretíů. Reis Abdo el-Keretí byl předákem dělníků na československých výzkumech již od jejich počátku v roce 1960. Po jeho smrti zastával pozici reise od roku 1978 jeho syn Talál el- Keretí a později jeho bratr Ahmad el-Keretí, který zemřel 22. března 2013, bylo mu 54 let. Ahmad el-Keretí se podílel na všech výzkumech v Abúsíru, svoji autoritu získal především díky dokonalé orientaci v prostředí archeologického výzkumu, pečlivostí, citem pro práci a neúnavností. Miroslav Verner o něm v souvislosti s objevem pyramidového komplexu Raneferefa mimo jiné napsal: „*Klekl si a se štětečkem a špachtličkou v ruce začal pečlivě zkoumat nadpodlažní vrstvy a vybírat z nich jednu za druhou hliněné pečeti s texty, které nám pak umožnily velmi přesně zrekonstruovat chronologii chrámu... Zvláštní shodou okolností bylo jeho úsilí korunováno – často těsně před koncem pracovní doby – nálezem z nejcennějších: královských soch či jejich zlomků. Vždy když se pak blížil konec pracovní doby, přišel reis Ahmad ke mně, usmíval se, výrazně zamrkal a poznamenal: Tak co, bude zase socha?*“¹¹⁸ Na reise Ahmada vzpomíná i současný ředitel Českého egyptologického ústavu Miroslav Bárta: „*Ahmad byl tím, kdo pracoval vždy v první linii, na dně šachet s našimi nejlepšími dělníky, v potu, v prachu, za podmínek na hranici únosnosti a dýchateľnosti. Tam jsme se poznali nejvíce a tam, hluboko v podzemí, se naše přátelství přetavovalo v něco ještě pevnějšího. Tehdy se také jasně ukázalo, že Ahmad je schopen za objev riskovat život. A dělníci ho milovali.*“¹¹⁹ Z rozhovoru s archeoložkou Mgr. Et. Mgr. Veronikou Dulíkovou, Ph.D. jsem se dále dozvěděl, že se dělníci na vykopávkách dělí na tzv. košíky (vynášejí z místa nálezů písek a hlušinu na výsypku) a motyky (to již musí být zkušený dělník), který umí rozpoznat možnost blížícího se nálezů.

O občerstvení, zejména o pravidelné zajištění tekutin (většinou silný sladký čaj), se stará již několik desítek let, dnes již více jak osmdesátiletý pan Ahmad (z rozhovoru autora s Miroslavem Bártou).

Výzkumy prováděné našimi egyptology v Abúsíru a na dalších lokalitách české koncese v Egyptě i jinde, by nebyly možné právě bez těchto místních lidí, dělníků, jejichž práce je v daném prostředí a podnebí velice namáhavá a fyzicky náročná.

O výsledcích výzkumu Český egyptologický ústav pravidelně informuje na internetových stránkách ústavu (www.cegu.ff.cuni.cz), dále pak prostřednictvím vydávaných

¹¹⁸ *Pražské egyptologické studie X/2013*, VERNER Miroslav – Reis Ahmad, Praha: Univerzita Karlova, 2011, ISSN 1214-3189, str. 3- 6.

¹¹⁹ *Pražské egyptologické studie X/2013*, BÁRTA Miroslav – Másaláma ja báš reis Ahmad – Sbohem, předáku Ahmade, Praha: Univerzita Karlova, 2011, ISSN 1214-3189, str. 7 - 10.

Pražských egyptologických studií (od roku 2015 i v angličtině). Česká televize je dlouholetým mediálním partnerem a zejména režisér Jan Boněk (1945–2016)¹²⁰ natočil pro Českou televizi řadu unikátních dokumentů o naší egyptologii. Například dokument Otevření nevykradené hrobky z roku 1998 se stalo historicky vůbec prvním vysíláním, kdy televizní kamery bezprostředně zachytily otevření hrobky kněze Iufaa v Abúsíru. Považuji za obrovskou škodu, že již dlouhodobě není možné tyto unikátní dokumenty zhlédnout, přestože byly vyrobeny veřejnoprávní televizí, financovanou z koncesionářských poplatků.

Neodmyslitelnou je v současné egyptologii spolupráce řady vědních oborů, provádění výzkumů i za mezinárodní spolupráce. Než pracovníci Českého egyptologického ústavu, vyjedou na expedici (většinou na dobu 4–6 týdnů na jaře a na podzim) připravují svůj výzkum během roku v badatelnách ústavu v Praze.

Obrovským zázvěmím je pro naše egyptology knihovna Českého egyptologického ústavu – Knihovna Jaroslava Černého. Založena byla již v roce 1925 Františkem Lexou, který pro knihovnu získal některé starší tisky. Knihovnu pak významně zvětšil v roce 1971 odkaz soukromé knihovny Jaroslava Černého (dle něj je i pojmenována). Do fondu připadlo mnoho důležitých a již nedostupných publikací, včetně separat. Do knihovny se pak v průběhu let dostaly i knihy z pozůstalostí dalších osobností spojených s českou egyptologií, například z knihovny Dr. Ludmily Matiegkové, Lexovy žačky. V posledních zhruba 15 letech se knihovna rozrůstá průměrně o 300 až 350 svazků ročně a to jak z vlastní produkce titulů Českého egyptologického ústavu, koupí publikací, nebo výměnou titulů a dary. Knihovna shromažďuje jak nejnovější egyptologickou produkci a udržuje tak vysoký odborný standard, ale v jejích fondech je i mnoho vzácných tisků, starých cestopisů, dobových průvodců a obrazových publikací. V současnosti má knihovna ve fondu kolem 9000 monografií, více než 5000 separatů a 2500 svazků periodik. Knihovna je svým rozsahem jedna z nejrozsáhlejších egyptologických knihoven v Evropě a jediná svého druhu v České republice.

Motto knihovny od neznámého egyptského autora je: „...*Prospěšnější je kniha než vytesaná stéla, než pevná stěna hrobky. Knihy zastupují chrámy i pyramidy...*“¹²¹

¹²⁰ *Pražské egyptologické studie XVII/2016*, VERNER Miroslav – Odešel režisér Jan Boněk, Praha: Univerzita Karlova, 2016, ISSN 1214-3189, str. 62.

¹²¹ Knihovna Jaroslava Černého., Český egyptologický ústav [online]. Praha: FF UK, 2015 [cit. 2019-01-08]. Dostupné z: <https://cegu.ff.cuni.cz/cs/ustavkatedra/knihovna-jaroslava-cerneho/>

8. Závěr

Ve své nejnovější práci o Abúsíru uvádí dlouholetý ředitel Českého egyptologického ústavu Miroslav Verner: „*V archeologické mozaice Abúsíru ještě chybí mnoho kamínků.*“¹²² Tato věta legendy naší egyptologie je zcela výstižná. Jak jsem se mohl osobně přesvědčit při své návštěvě Abúsíru (viz příloha č. 14) a při přípravě podkladů pro tuto práci, je ještě mnoho míst v této lokalitě, které nejsou prozkoumány vůbec, nebo jen z části. Chybí průzkum vnitřních prostor pyramid, nejsou dokončeny průzkumy vzestupných cest od údolních chrámů k pyramidám. Kdesi, pod současnou vesnicí Abúsír, v blízkosti pyramid leží pyramidové město a královský palác.¹²³ Mnoho hrobek čeká na svůj průzkum v jižní části Abúsíru.

Ve své práci jsem se snažil základně popsat historii Egypta až do období vlády 5. dynastie, okolnosti vzniku Československého, později Českého egyptologického ústavu, část práce je též věnována hlavním představitelům těchto ústavů, díky nimž se i v současnosti můžeme těšit z nových objevů našich egyptologů. Hlavní část práce jsem zaměřil na popis nejvýznamnějších nálezů učiněných našimi egyptology v posledních šedesáti letech v lokalitě Abúsír. Výběr nálezů jsem volil tak, aby byly nálezy zajímavé nejen pro danou lokalitu, ale i pro poznání historie starověkého Egypta. Myslím si, že cíl mé práce byl tímto naplněn.

Současné týmy našeho ústavu již nemusí bojovat o vlastní přežití svého oboru jako jejich předchůdci v sedmdesátých letech 20. století. Pokud se podaří získat dostatečné finanční zajištění expedic a v Egyptě vydrží přijatelná bezpečnostní situace, budeme, jak pevně věřím, s výsledky práce Českého egyptologického ústavu a jeho novými objevy seznamováni ještě mnoho let. Poznání civilizace starověkého Egypta, která se udržela v dějinách lidstva nejdéle ze všech, může přinést četné odpovědi i na naše současné otázky.

¹²² VERNER, Miroslav. *Abúsír: v srdci pyramidových polí*. Praha: Academia, 2017. ISBN 978-80-200-2700-9, str. 265.

¹²³ Tamtéž, str. 265.

Resumé

Egyptologie patří dlouhodobě k nejúspěšnějším vědeckým oborům v naší zemi.

V roce 2018 uplynulo již 60 let od založení egyptologického ústavu. Rok 2019 je rokem 100 let od počátku výuky egyptologie u nás.

V práci je popsána nejstarší historie Egypta do období 5. dynastie Staré říše, neboť lokalita České archeologické koncese v Abúsíru byla založena právě v tomto období.

Text se věnuje okolnostem založení Československého, později Českého egyptologického ústavu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Práce se věnuje i nejvýznamnějším osobnostem ústavu.

Ve dvou částech jsou popsány největší objevy našich egyptologů, a to pro období 1958-1998, ale i nejnovější z let 1998-2018.

Závěrečná kapitola popisuje zákulisí práce egyptologů.

Resumé

Egyptology is one of the most successful science fields in our country.

In 2018, 60 years have passed since the establishment of the Institute of Egyptology. And in the year 2019 it is 100 years from the beginnings of teaching Egyptology in Czech Republic.

This work is describing the oldest history of Egypt until the 5. Dynasty of The Old Empire, because locality of Czech archaeological concession in Abusir was established at that time.

This text deals with circumstances around foundation of Czechoslovakian, later Czech Institute of Egyptology Charles University Faculty of Arts. This work is also referring to most important personalities of this Institute.

First part of this work is about period 1958-1998, the second half is referring to a newer period from the year 1998 to 2018.

Final chapter is about backstage of anthropologist's work.

Seznam pramenů a odborné literatury

Literatura

BAREŠ, Ladislav, Rudolf VESELÝ a Eduard GOMBÁR. *Dějiny Egypta*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009. Dějiny států. ISBN 978-80-7106-971-3.

BÁRTA, Miroslav. *Země pyramid a faraonů: starověký Egypt ve sbírkách Náprstkova muzea*. Vyd. 1. Praha: Národní muzeum, 1997. ISBN 80-7036-032-1.

BÁRTA Miroslav, BAREŠ Ladislav, KREJČÍ Jaromír, MEGAHED Mohamed, VARADZINOVÁ Lenka. *Stvořené pro věčnost: Největší objevy české egyptologie*. Vyd. 1. Praha: Karlova Univerzita, 2018. ISBN 978-80-7308-878-1

BONĚK, Jan a Miroslav VERNER. *40 let v Egyptě: o nových objevech v egyptologii, o životě a záhadách osudu*. Vyd. 1. Praha: Eminent, 2006. ISBN 80-7281-284-X.

EL-AWADY, Tarek, BENEŠOVSKÁ, Hana a Petra MAŘÍKOVÁ VLČKOVÁ, ed. *Abúsír: tajemství pouště a pyramid = secrets of the desert and the pyramids*. Vyd. 1. Praha: Národní muzeum, 2006. ISBN 80-7036-171-9.

HARANT Z POLŽIC A BEZDRUŽIC, Kryštof, KOŽÍK, František, ed. *Cesta Kryštofa Haranta z Polžic a z Bezdružic a na Pecce z království Českého do Benátek, odtud do země Svaté, země Judské a dále do Egypta, a potom na horu Oreb, Sinai a sv. Kateřiny v pusté Arábii*. Praha: Panorama, 1988. ISBN neuvedeno.

KREJČÍ, Jaromír. *Egypt v době stavitelů pyramid*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2011. ISBN 978-80-7308-386-1.

Kolektiv autorů. *Kdo byl kdo v našich dějinách do roku 1918*. Vyd. 1. Prachatice: Nakladatelství Rovina, 1992. ISBN 80-900810-2-9

REEVES, C. N. *Starověký Egypt: kronika velkých objevů*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2006. ISBN 80-200-1418-7.

RŮŽOVÁ, Jiřina. *Písař Místa pravdy: život egyptologa Jaroslava Černého = [The scribe of the place of truth : the life of the Egyptologist Jaroslav Černý]*. Vyd. 1. Praha: Libri ve spolupráci s Filozofickou fakultou Univerzity Karlovy, 2010. ISBN 978-80-7277-465-4.

VERNER, Miroslav. *Pyramidy: tajemství minulosti*. Ilustrovala Jolana MALÁTKOVÁ. Vyd. 1. Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-0583-8.

VERNER, Miroslav, Ladislav BAREŠ a Břetislav VACHALA. *Encyklopedie starověkého Egypta*. Vyd. 1. Praha: Libri, 2007. ISBN 978-80-7277-306-0.

VERNER, Miroslav. *Objevování starého Egypta: půlstoletí českých egyptologických výzkumů ve stínu pyramid*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2008. ISBN 978-80-7185-896-6.

VERNER, Miroslav. *Chrám světa: svatyně, kultury a mysteria starověkého Egypta*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1861-8.

VERNER, Miroslav. *Abúsír: v srdci pyramidových polí*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2017. ISBN 978-80-200-2700-9.

VACHALA, Břetislav. *77 zajímavostí ze starého Egypta*. Vyd. 1. Praha: Albatros, 1989. ISBN neuvedeno.

ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Jejich veličenstva pyramidy*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1975. Spirála. ISBN neuvedeno.

ZEMINA, Milan. *Vzpomínky na egyptology: 36 Jaků*. Vyd. 1. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2010. ISBN 978-80-7308-328-1.

Odborné časopisy a studie

Pražské egyptologické studie VIII/2011. Praha: Univerzita Karlova, 2011. ISSN 1214-3189

Pražské egyptologické studie X/2013. Praha: Univerzita Karlova, 2013. ISSN 1214-3189

Pražské egyptologické studie XIII/2014. Praha: Univerzita Karlova, 2014. ISSN 1214-3189

Pražské egyptologické studie XIV/2015. Praha: Univerzita Karlova, 2015. ISSN 1214-3189

Pražské egyptologické studie XVI/2016. Praha: Univerzita Karlova, 2016. ISSN 1214-3189

Pražské egyptologické studie XVIII/2017. Praha: Univerzita Karlova, 2017. ISSN 1214-3189

Periodika

BÁRTA, Miroslav. Tenhle objev se vymyká všemu, co známe. *Mladá fronta Dnes*, 13. 10. 2018, Praha, 2018, ISSN 1210-1168.

LANDGRÁFOVÁ, Renata. Jednou naložit mumii nestačí. *Magazín Víkend- Příloha Hospodářských novin č. 26*, 1. července 2011, Praha, 2011, ISSN 0862-9587

VERNER, Miroslav. Egyptská detektivka s otevřeným koncem. *Vesmír 2015/10*, 1. 10. 2015, Praha, 2015, ISSN 1214-4029.

Internetové zdroje

Doc. Mgr. Jaromír Krejčí, Ph.D., Český egyptologický ústav [online]. Praha: FF UK, 2015 [cit. 2019-01-15]. Dostupné z: <https://cegu.ff.cuni.cz/cs/ustavkatedra/vyucujici/krejci/>

Doc. PhDr. Hana Vymazalová, Ph.D., Český egyptologický ústav (online). Praha: FF UK, 2015 [cit. 2019-01-15]. Dostupné z: <https://cegu.ff.cuni.cz/cs/ustavkatedra/vyucujici/vymazalová/>

František Váhala [online]. Nový Jičín: Muzeum Novojičína, 2019 [cit. 2019-03-14]. Dostupné z: <https://galerieosobnosti.muzeumnj.cz/frantisek-vahala>

Knihovna Jaroslava Černého., Český egyptologický ústav [online]. Praha: FF UK, 2015 [cit. 2019-01-08]. Dostupné z: <https://cegu.ff.cuni.cz/cs/ustavkatedra/knihovna-jaroslava-cerneho/>

Prof. Dr. Miroslav Verner, DrSc., Český egyptologický ústav [online]. Praha: FF UK, 2015 [cit. 2019-01-10]. Dostupné z: <https://cegu.ff.cuni.cz/cs/ustavkatedra/vyucujici/verner/>

Prof. PhDr. Břetislav Vachala, CSc., Český egyptologický ústav [online]. Praha: FF UK, 2015 [cit. 2019-03-14]. Dostupné z: <https://cegu.ff.cuni.cz/cs/ustavkatedra/vyucujici/vachala/>

Prof. PhDr. Ladislav Bareš, CSc., Český egyptologický ústav [online]. Praha: FF UK, 2015 [cit. 2019-01-08]. Dostupné z: <https://cegu.ff.cuni.cz/cs/ustavkatedra/vyucujici/bares/>

Prof. Mgr. Miroslav Bárta, Dr., Český egyptologický ústav [online]. Praha: FF UK, 2015 [cit. 2019-01-15]. Dostupné z: <https://cegu.ff.cuni.cz/cs/ustavkatedra/vyucujici/barta/>

Přílohy

- Příloha č. 1: Abúsír, celkový pohled na naleziště od vstupu (foto autor, 2018)
- Příloha č. 2: Vstup na Abúsírské naleziště (foto autor, 2018)
- Příloha č. 3: Abúsír, Ptahšepseova mastaba (foto autor, 2018)
- Příloha č. 4: Abúsír, pyramidy faraonů Niuserra a Neferirkarea (foto autor, 2018)
- Příloha č. 5: Abúsír, zdobený stropní blok s hvězdami ze Sahureova zádušního chrámu (foto autor, 2018)
- Příloha č. 6: Abúsír, nádvoří Sahureova zádušního chrámu (foto autor, 2018)
- Příloha č. 7: Socha faraona Raneferefa (archiv Českého egyptologického ústavu)
- Příloha č. 8: Raneferefův pyramidový komplex (archiv Českého egyptologického ústavu)
- Příloha č. 9: Mumie kněze Iufaa po otevření sarkofágu (archiv Českého egyptologického ústavu)
- Příloha č. 10: Menechibnekonova hrobka (archiv Českého egyptologického ústavu)
- Příloha č. 11: Soubor soch z komplexu hrobek princezny Šeretnebtj (archiv Českého egyptologického ústavu)
- Příloha č. 12: Unikátní nález člunu z doby Staré říše v Abúsíru (archiv Českého egyptologického ústavu)
- Příloha č. 13: Socha vezíra Kairese, nejnovější nález našich egyptologů z října 2018 (archiv Českého egyptologického ústavu)
- Příloha č. 14: Autor práce v pyramidovém komplexu faraona Sahurea v Abúsíru (foto autor, 2018)

Obr. č. 1 – Abúsír, celkový pohled na naleziště od vstupu (foto autor, 2018)

Obr. č. 2 – vstup na Abúsírské naleziště (foto autor, 2018)

Obr. č. 3 – Abúsír, Ptahšepesova mastaba (foto autor, 2018)

Obr. č. 4 – Abúsír, pyramidy faraonů Niuserra a Neferirkarea (foto autor, 2018)

Obr. č. 5 – Abúsír, zdobený stropní blok s hvězdami ze Sahureova zádušního chrámu (foto autor, 2018)

Obr. č. 6 – Abúsír, nádvoří Sahureova zádušního chrámu (foto autor, 2018)

Obr. č. 7 – socha faraona Raneferefa (archiv Českého egyptologického ústavu)

Obr. č. 8 – Raneferefův pyramidový komplex (archiv Českého egyptologického ústavu)

Obr. č. 9 – mumie kněze Iufaa po otevření sarkofágu (archiv Českého egyptologického ústavu)

Obr. č. 10 – Menehibnekonova hrobka (archiv Českého egyptologického ústavu)

Obr. č. 11 – soubor soch z komplexu hrobek princezny Šeretnebej (archiv Českého egyptologického ústavu)

Obr. č. 12 – unikátní nález čluonu z doby Staré říše v Abúsíru (archiv Českého egyptologického ústavu)

Obr. č. 13 – socha vezíra Kairese, nejnovější nález našich egyptologů z října 2018 (archiv Českého egyptologického ústavu)

Obr. č. 14 – autor práce v pyramidovém komplexu faraona Sahurea v Abúsíru (foto autor, 2018)